

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXI. ÉVFOLYAM, 1931 FEBRUÁR

Ujvári Péter: hármass tragikuma

Patai József gyászbeszéde az IMIT és a zsidó sajtó nevében.

A tisztelet zászlóit meghajtva, a fájdalom fáklyáit lobogtatva, zsolozsmák és gyász-énekek közepette kísérik utolsó utadra, Ujvári Péter, te szegény, szenvedő testvérünk, aki oly halkán jártad az élet kemény, tövises útját. Oly halkán húzódtál meg az élet versengő tülekedései között, mint a gőgös Hermon és Sirjon hegyek közt a szerény Szináj, amelyen az Urnak szelleme nyugodott.

Halkan léped át a díszsír, melyet a zsidóság hálája nyitott meg számodra annyi lemondás, mellőzés és megalázás után pihenőül. De vajjon az utolsó pillanatban nem sír-e föl a te hangod is, mint a bibliai szenvedő Jóbé: „*Im aláj admáti tizák, jáchád telamáj jivkájun?*“ „*Nem kiált-e miattam a föld? Nem zokognak-e együtt göröngyeim?*“ Igy kellett-e lenni, hogy szenvedve, fázva, dideregve, éhezve, betegen járjad utadat egy beteg társadalom közömbös falankszai között?

A te jószágos örök optimizmusod nem ismerte a lázadás hangját. Megadóan viselted a nélkülözéseket, a megpróbáltatásokat. Nem vádoltál senkit. Csak túrted a hármass tragikumot, melyet a Sors reád mért: az *író, a magyar és a zsidó* tragikumát.

Hordtad az *író* sorsát, akire legfájóbban illik a szent ima szava: „*Benafso javi lachmo*“ „*Lelkével szerzi kenyerét*“. Minden falatért egy darab lelket kell adnia. És a nép értetlenül áll meg a legendás ember előtt, aki lerongyolva, kopottan a legcsillogóbb drágagyöngyöket osztogatja.

És viselted a *zsidóság* tragikumát. Szenvédéseinek megszállottja lettél, küzdelmes életének rajzolója, keserű humorának, öngúnyának megértője. Láttad mint hánykolódnak, viaskodnak Sorsukkal, a nagy Leviathánnal a világ Oceánján. És megérezted a misztikumot, az öröklött tant, a

hitet és a szépséget, mely a háborgó hullámok között életerőt ad nekik. Ez volt a te költészeted, melyet a zsidó kultúra büszkén örök kincsének fog tekinteni.

És viselted a *magyarság* tragikumát. Ha nem zárkoztál volna be a szétroppant nyelvterület szűk határai közé, ott ragyogna a neved Perc, Salom Asch, Salom Aléchem, Zangwill és a zsidó irodalom többi csillagai között, akik világhorizontokba ontják a fényüket. A te értéked csak az ő mértékükkel mérhető.

De te itt maradtál. És hordoztad halkan a rád mért hármass tragikum súlyát. Nem zúgolódtál. Tudtad, elmúlik az élet így is, úgy is, örökkévaló csak a költészet, a szépség, a dal.

„*Mint tűnő árnyék, olyanok a napjaink a földön.*“ Oh, nem is mint fal árnyéka, álló fának az árnyéka, hanem mint a magasban repülő madár elillanó árnyéka. A te életed a fantázia dalos madarának röpte volt. És a te dalod megmarad nekünk és vigasztal és fölemel. Repülj, Ujvári Péter az örök szférák dalai felé, ahová követni fogunk mindnyájan, ha majd a mi énekünknek is elcsendül utolsó akkordja. Ott kárpótlást talál a lelked a sok szenvedésért, igazságtalanságért és ellened elkövetett bűnért. Földi maradványaidra helyezem az *Izraelita Magyar Irodalmi Társulat*, a zsidó írók, a zsidó sajtó babérkoszorúit hervadhatatlan hálával és szeretettel. És a *Pro Palesztina Szövetség* nevében koporsódra teszek egy marék földet az Olajfák hegyéről. Álmodj alatta, amiről annyit álmodtál, a próféták szent földjéről, melyet látnod nem adatott. Álmodj a zsidó újjászületésről, melyben újjászületik a te poézised is a Biblia feltámadt nyelvén. Bibliai szóval köszöntlek: *Salom!* Achi veréi! Testvér, barát, Béke veled!

ÖREGEK

NAOUM ARONSON (PARIS):

LES VIEUX

Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára
Beilage des Mult és Jövő *Mult és Jövő 1931. évi február havi művelődési* Supplément de Mult és Jövő

Naoum Aronson (Páris): Zsidó gyermek

Enfant Juif

Naoum Aronson (Páris): Próféta

Prophète

Naoum Aronson párisi szobrász arcképe

Ujvári Péter halálos ágyán. Alul legutóbbi arcképe

UJVÁRI PÉTER UTOLSÓ IRÁSA

Közvetlenül a kórházba vonulása előtt küldötte Ujvári Péter a *Múlt és Jövő*-nek „Ha éhes a zsidó, énekel” című tárcát. Címe és tartalma egyaránt hű kifejezője annak a lelkiállapotnak, melybe a költőt élete tragikuma sodorta. A játékos humoron keresztül is átsajog a keserűség, a fájdalom, a csalódás költészetben és valóságban, remények meghiusulása, várakozások, álmok szétfoslása. A poéta, aki kiszakítja magát primitív környezetéből és mint a teljesülés városába indul Budapestre és itt eléje tárul a zsidó élet kiméletlenségével és hiábavalóságaival és a fantázia embere, a zsidó Peer Gynt, lelki egyensúlyát veszítve, fokrol-fokra süllyed a lejtőn, amelyen testvéri részvét sem kíséri.

Ujvári Péter utolsó írása a maga egyszerűségében mély szakadékokat tár fel. A mélységből való kiáltás ez, amelynek megdöbbenő sorsa, hogy a költő halála után hangzik el. Amíg élt, talán magunk sem éreztük volna ennyire mélynek, annyira fájdalmasnak...

Ujvári Péter:

Ha éhes a zsidó: énekel

Hasele Munkácson született. Hasonló baleset ért már másokat is, de azok kiheverték. Knopp Gasele nem tudta kiheverni, mert tulajdonképpen költőnek született, sőt nem is magyar, hanem zsidó költőnek, márpedig két születési hiba túlsok egy embernek. Már kiskorában ütközött ki belőle a rendetlenség. Keveset játszott és sokat álmodozott. Az apja házaló volt, az anyja libásasszony, mikor álmodozott, mégis királynak álmodta magát, aki gyémántot és aranyat szór a szegények közé, hogy ne éhezzenek.

Mikor fölcseperedett, Szigetre küldték a jesivába, de Gasele itt is csak ábrándozott. Titokban héber költőket olvasgatott és meg sem érezte, hogy éhezik. Annyit és olyan derüsen éhezett, hogy gyönyörű jövőt jósoltak neki a jasivában: még talán metszőnek is megválasztják egyszer valahol.

Egyszer nagyonéhes volt és kikószált a hegyek közé, hogy jóllakjon friss levegővel. Lehevert a pázsitra és az ég ráborította kék selyempaplanját. Nagyszerűeket tudott álmodni az aranyhímes drága takaró alatt. Lent a városban búgtak a szirénák, zakatolt a munka, dörömbölt a szegénység, de ő semmit se hallott a szívzaggató melódiából. Aranycsengésű rímek csilingeltek a szívében és kicsendült belőle az első költemény. Gasele reszketett a boldogságtól. Megérezte, hogy költőnek született.

És este írt az édesanyjának, lázasan és ujjongóan. Ne félj, mame zisze, nagy ember lesz belőlem és selyembe, bársonyba foglak öltöztetni, mint egy királynét. Mert tudd meg, mame zisze, a Múzsá homlokon csókolt és én eljegyeztem őt egész életemre.

Nagyon kétségbeesett választ kapott erre az édesanyjától:

„Drága fiam, reb Gasele, százhusz évig.

Becses tudósításod szerencsésen megérkezett, bár ne érkezett volna meg, mert nagy ijedtségemben úgy ráneheztem a gúnárra, aki a térgyem alatt volt, hogy majd megfulladt, de aztán, hála annak a nagy zsidó I.-nek, aki fölöttünk van, magához tért és eladtam Spirónénak tizenhat negyvenért, ami jól gyött nekem szombatira és csináltam jó zsíros sóletet, aki nagyon sikerült és te is sikerülhettél volna, de nem sikerültél, leider, csak sietsz elvenni egy nőszemélyt, aki egy szégyen és egy gyalázat. Mert nagyon utolsó familiából lehet az a perzóna, akit zsidó létire Muzsának hívnak és fényes nappal homlokon bátor csókolni tégedet, ami nem szokás minálunk. Mert micsoda nevezet az, hogy Múzsá? Egy rendes zsidójányt hívnak Rézinek, Fáninak, Garnenak, Périnek, de kit hívnak Múzsának? És micsoda Múzsá, a nagy I. szerelmére? Kohn Múzsá? Schwarz Múzsá? Schle-

singer Múza? Az én szívem azt súgja neked, hogy az egy törvénytelen Múza és én oda vagyok tőle, mert inkább sülyedjek a föld alá, semhogy ilyen menyem legyen és onokáim legyenek tőle, akik nem is ismerik az édes nagyapjukat, mert a te apád nem számít. Gasele drágám, ne hozd nyakamra aztat a nőszeméjt, annyi vesződésem volt veled, amíg a világra hoztalak, hát én nem érdemlem aztat tetőled, mert én nem sajnáltam tőled semmilyen fáradságot, még télvízkor is kimentem a piacra és millen nehezen, mert igen nehéz voltam tetőled, akit hordtalak a szívem alatt és a libától, akit hordtam a hónom alatt és mivel tudod már, hogy a te örökös szüleid nem igénylik aztat a törvénytelen szeméjzetet, zárom nagy bánatomban nagybecsű leveletem és maradok a te tisztelt és hiteles anyád Schwarze Knopp Munkácsról.“

Gasele nem szakított a törvénytelen nőszemélyzettel, csak tovább ábrándozott és irogatta a héber verseket.

Huszonégy éves volt, mikor kikászta a jesivából. Gesztenyeszín haja kócosan csavarodott a homlokára, amelyen a Múza csókja égett és szép, nagy gyerekszeme ábrándozóan bámult bele a világ zsvájába. A jövő sötétben integetett feléje az élet mélységeiből, de ő nem félt tőle. Egy héber költő nem éhezhet Magyarországon, sőt inkább még milliókat is szerezhet. Gasele, szegény azt hitte, hogy a magyar zsidóság csupa irodalom és minden hitközség egy irodalmi testület. A pesti nagy hitközséget például összecserélte a Kisfaludi-Társasággal, a Kisfaludi-Társaságot pedig a hitközséggel. Sejtelve sem volt róla, hogy a Kisfaludi-Társaság nagyon szépen megél költők nélkül, a hitközség viszont talmudisták nélkül.

A házigazdája, valami reb Ber Kehlkopf nevezetű alkalmas férjet keresett a lánya számára, akit Chavenak hívtak és olyan volt, mint a tavasz, mint sok tavasz, mint harmincöt tavasz legalább. Különösen Kehlkopfné sürgette a tavaszias Chave férjhezadását, mert attól félt, hogy nyaralni is még a szülői házban akar.

— Reb Ber — mondta az urának — csinálj már a lányoddal valamit, mert ez csak ül és furtunfurt öregszik.

Reb Ber bólintott.

— Igen, én úgy élik, egy csoda, hogy ez a lány mit leisztol. Kettőnek is sok, amennyit ez öregszik.

— Hát szerezzél nekie egy vőlegényt. Itt van ez a Gasele, ez pásszol énnekem.

Reb Ber a fejét rázta. Neki nem pásszol. Mert mihez van ennek tehetsége? Semmihez se.

Az asszony leintette:

— Te úgy beszélsz a házasságról, mint egy műszef-imádkozásról, amihez tehetség kell. Neked se volt valami nagy tehetséged a házassághoz és mégis tudtál engem szerencsétlenné tenni.

Reb Bert elgyöngítette a büntudat és meg-

ígerte, hogy kitapogatja Gaselet a szándékai felől, mert mit lehet tudni? Ha a párti Istentől van, még sikerülhet ez a szerencsétlenség.

Hát másnap elővette Gaselet, hogy kitapogassa:

— Mondja csak, reb Gasele, tulajdonképpen miből akar megélni?

Gasele nyiltan, egy kicsit büszkén, egy kicsit ujjongva, de lángpiros arccal felelt. A verseiből akar megélni.

Reb Ber szakértőn a fejét rázta:

— A versírás nem pálya. Micsoda rangosztály a versírás? És mire viheti? Én azt tanácsolom magának, reb Gasele, gondoljon a feleségére, aki lesz és küldje aztat a költészetet a fekete fenébe. Nézzen, reb Gasele, valami jó, praktikus foglalkozás után.

Gasele azt mondta erre nagyártatlanul, hogy a praktikus pálya nem való őneki. Legfőlegb olyan pálya, amely praktikus, de poétikus is, mert a költészetből nem enged.

Reb Ber atyai hévvel a vállára ütött.

Akkor nőszüljön meg, Gasele. Mert a házasság, lássa, éppen ilyen pálya. Mert mér? Mert mikor elveszi az asszonyt, akkor nagyon poétikus a házasság és mikor elválik tőle, akkor nagyon praktikus.

Leste a hatást és hogy felfokozza, sóhajtott:

— Az én házasságom, leider, még most is poétikus, de a magáé praktikus is lehet az Isten segítségével.

Gasele fiatal volt és tapasztalatlan és nem fogott rajta az okos beszéd. Nem, ő nem marad Szigeten. Ő Pestre vágyakozik, a héber költők Eldorádójába.

Hát Pestre ment, nem is egyedül, hanem Júde Kleinmannal, a barátjával.

Mikor megérkeztek, legelőször is a Munkács utcába mentek, mert azt hitték, hogy ott laknak a munkácsiak. Aztán, hogy ebben megcsalódtak, a Teleki-téren kvártélyozták be magukat. Tetszett nekik a Teleki tér. Munkácsra hasonlít és nagyon otthonos, bárha egész Pesten itt van a legnagyobb idegen-forgalom és mikor nagy kereslet van lengyel zsidókban, a rendőrség mindig itt szerzi össze a szükségletét.

Júde Kleinmann még aznap körülnézett, hogy mit lehet csinálni ebben a nagy városban. Állást persze nem talált, csak hónapok múlva, egy sorsjegy-irodában, ahol elég szép fixumot kapott. Annak a bizonyos hatgyermekes szegény házmesternek szerződötték, aki megcsinálja a főnyereményt és minden nap akkor jön a félmillióért, mikor legnagyobb az irodában a forgalom. Kleinmann elég nagy rezsivel dolgozott. Mert hat gyerek kellett az üzemhez. Kettőre abbonált a Csikágóban, kettőt kapott szubabbonomában. Kettőt tisztelettel lány volt. De eléldegélt.

Gasele ellenben semmit se csinált, csak verse-

I. Tepper (Tel-Aviv): Szeferd chacham

ket írt és álmodozott. Keveset keresett és sokat éhezett, de annál szebbeket álmodott.

Jüde Kleinmann nem tudta nézni ezt a tétlen ábrándozást és sokszor hűtötte le Gasele rajongását:

— Mit vagy úgy oda az irodalomtól? És mit írod Grün Fániról, akivel még nem is beszélél, hogy ő egy tündér? Chave kikaparta volna a szemedet, ha azt írtad volna, hogy ő egy tündér, meg egy sellő, vagy más efféle vízi nő. Az a Fáni egy egész rendes lány és az egy pizokság tetőled, ha tündérnek mondd. És mit akarsz a csillagoktól meg a naptól? Egész életedben napokat ettél, már jóllakhattál vele. Ez a versírás egy nagy marhaság. Mert mit énekelsz magadnak a csalogányról? Mióta madár neked a csalogány? Nekem nem madár. Egy libaaprólék fokhagymaszószban, az egy madár énnekem. De egy csalogány! Narriskat. Az egész költögetés egy nagy narriskat. A bánat meg a halál, grossartig. És a hajnal meg a harmat! Kein Schritt harmat nélkül. Azt mondom neked, Gasele, szerezzél magadnak egy mecénást, aki lesz a te protekciód a hitközségnél. Egy kormányfőtanácsost, aki még nem tért ki, mert az azt tud ki-vinni a hitközségből, amit csak akar. És kapsz egy szép állást és leszel magadnak egy liberer, vagy egy masgiach és ha nem tér ki a kormányfőtanácsos, lehetsz még főmasgiach is a hitközségnél.

Nagyon nagy volt a csábítás és nagyon nagy volt Gasele nyomorúsága is, hát megtántorodott szegény. Nyakába szedte a várost és keresett ma-

gának egy kormányfőtanácsost, aki még nem tért ki. De hat hónap alatt egyet se talált és tovább nem várhatott, mert már nagyon éhezett. A hitközségnél, gondolta, hiába próbál szerencsét, másutt kell azt megpróbálni. És mert csak az álom világában remélhetett boldogulást, tovább álmodott.

Gasele szerette az embereket és sajnálta a szegénységet a reménytelensége és a gazdagságot a szívtelensége miatt. És azt gondolta, hogy lehet ez másképpen is. Így gondolta, mert költő volt. Persze, hogy másképpen is lehetne. Például akkor, ha a milliomosok költők volnának és a költők milliomosok. De miért is ne szerezhetne milliókat? Sokan szereztek és azok még verseket se írtak. Elhatározta, hogy milliomos lesz, csak a módjában nem volt még egészen bizonyos. De egyszer erre is rátalált. Héber verseket küldött Londonba és néha honoráriumot is kapott értök, néhány angol fontot. A legutolsó fontokat akkor kapta, mikor az a reménye, hogy állást kaphasson a hitközségnél, végkép meghiusult. Elosztotta hát a fontjait, a feléből kifizette az adósságát, a másik felét meg arra szánta, hogy befekteti valami nagyon jó vállalkozásba, olyanba, amelyben gyorsan és biztosan szerezhet egy pár milliót. És miután Jüde Kleinmann sokszor dicsekedett az állásával a sorsjegy-irodában és földicsérte a sorsjegy-üzletet is, hogy az milyen biztos vállalkozás, az jutott az eszébe, hogy maradék pénzén osztálysorsjegyet vásárol. Mert ez egy nagyon biztos befektetés. Biztosabb már nem is lehet. Az ember akkor csinálja a főnyereményt, amikor csak akarja. És mikor megkapja a sok milliót, mindent megvalósíthat akkor, mindent, amiről csak álmodott.

És Gasele sokat álmodott. Már akkor is álmodott, mikor kevés pénze volt, mikor olyan kevés pénze volt, hogy már nem is lehetett kevesebb. Most meg, mikor zsebében érezte már a főnyereményt, a sok-sok milliót, még szenvedélyesebben álmodozott. Megírt egy szép verset, aztán lefeküdt a díványra és álmodozott. Hogy lesz, mint lesz? Mit csinál majd a sok millióval? Hát gyönyörű zsidó-életet fog csinálni a millióival.

Itt van például Erec Jiszrael. Borzasztó lassan megy ott a telepítés, mert az a főmufti intrikál. A szegény zsidók epednek az Erec után, de mit kapnak? Itt tíz dunám pocsolyát, ott tizet. Mit ér ez? Millió dunám meg tízmillió is kevés annak a millió zsidónak, aki szörnyű hazátlanságából az Erecbe kívánczik. Nem; így nem lehet országot foglalni. Dunámonként nem lehet. A föld is más, meg megint más egy perzsaszőnyeg, amin két generáció is elpizmog, amíg elkészül. A földet gyorsabban kell megcsomózni. Majd ő megmutatja, hogy kell azt zsidókézre adni. Kihasít a főnyereményből egy pár milliót, megvásárolja a sejkektől az egész országot, cakumpak és schluss. A főmufti ott pukkadhat meg, ahol csak akar.

De itt van még a diaszpóra is, szégyen, hogy

az milyen állapotban van. Különösen Pesten, ahol nincs is már zsidó gáluth, mert itt még a gáluth is izraelita. Ha az ember levelet ír egy pesti zsidónak, a posta már rá sem talál arra és visszaküldi a feladónak: címzett ismeretlen. Nagyon rosszul áll itt a diaszpóra, muszáj, hogy lábra állítsa. Hát lábra fogja állítani. Az egész csak pénzkérdés és neki, Gasele Knoppnak, nem probléma egy pár millió, telik abból a főnyereményből. Természetes, hogy Pesten fogja megkezdeni a gáluth-munkát, mert itt a legégetőbb. Legeslegelsőbben is építtetni fog egy zsidóképzőt, ahol zsidókat nevelnének a pesti izraelitákból. Képesített zsidókat, diplomával. Ezrivel nem fognak odatolongani, az biztos, de egy pár tucat, ha ösztöndíjat is adna, akad talán. Főleg azok között a kétségbeesett existenciák között, akik már sokfélét próbáltak, csak a zsidópályán nem próbáltak még szerencsét.

Az irodalommal — gondolta szomorúan — várnom kell. Mert mit is csinálhatnék, hogy fölsegítsem itt a zsidó irodalmat? Csinálhatnék, igaz, nyolc zsidó író számára egy Baumgarten-alapítványt. De hol van itt nyolc zsidó író? És mit csinálhatnék például az öreg Ujvárival, azt még támogatni se lehet, mert milliomos. De kiadhatnám Holder József verseit meg a magaméit is. Szenzáció volna kétségtelenül, de csak magunknak. Nekem szenzáció volna a Holder könyve, Holdernek viszont az én könyvem, boldogok is volnánk, hogy milyen szépen fejlődik itt a héber és a jiddis irodalom, de a kiadás a nyakamon maradna, mert azokból, akik itt héberül meg jiddisül olvasnak, még csak egy hétköznapi minjenre se telik. A zsidó irodalommal hát várni fogok és csak akkor nyúlok majd a hóna alá, mikor zsidók is lesznek már a pesti izraeliták között. Mikor ezer vagy kétezer kitenvésződik a zsidóképzőben. Föltéve, hogy nem halnak addig meg a pesti zsidó írók. De talán nem halnak meg addig: húsz-harminc évig kibírják még az éhezést, hiszen megszokhatták.

Igy álmodozott Gasele és elfelejtette, hogy éheznek. Különösen a húzás előtt bokrozott ki belőle a szenvedélyes nagylelkűség. Ácsorgott az utcán és sugárzott róla a részvét és a szivesség. Minden lerongyolt és szomorú embert a szívére ölelt, némelviket meg is állított, megkérdezte tőle, hol lakik, beírta címét a noteszébe, aztán megsimogatta egy hosszú vigasztaló pillantással. Csak türelem, türelem barátom. Amíg engem láatsz, csak ne is szomorkodj. Egy-egy üzletbe is benézett, a kereskedők ismerték már és mikor meglátták, reménytelen zordságuk néhány pillanatra leenyhült. Még mosolvozni is tudtak. Lám, lám a Knopp úr. És Gasele szorongatta a kezüket és gyorsan bekövetkező örvendetes fordulatra célozgatott reitélvesen. És ők megértették. És nagy boldogságában, hogy megértették, ő is mosolvozott.

Mikor mindenkit, aki vigasztalásra szorult, megvigasztalt, az Ó-utcába ment és megállt Grün Fániék háza előtt, a túlsó oldalon. Hosszan és áhi-

tatosan fölnezt az ablakra, amely a nedves földszinten epekedett egy kis napsütés után és Gasele szívében új rímek csilingeltek ilyenkor. Néha egészen az ablak alá sompolygott. Fűszeres illatok áradtak ki a nyitott ablakon és Gasele elmámorosodott tőlük, mert megérezte bennök a Fáni illatát, a Fániét, akivel még nem is beszélhetett, mert erényes volt, lesütötte a szemét ismerősei előtt és legfőleg, ha idegen férfit szólított meg, az nem zsenírozta olyan kínosan. Gasele imádta Grün Fánit, imádta bájos félénksége és erényessége miatt és reszketve gondolt arra a boldog pillanatra, amikor lába elé rakhatja a millióit és a verseit.

Az Ó-utcából kísétált a villa-negyedbe. Ez volt mindig a legfontosabb útja. Ez üzleti út volt. Nagyon komoly. Ráfizethet, ha nem veszi komolyan. Ilyenkor ugyanis az eladó villákat nézegette Gasele. Ilyesmit nem lehet elhamarkodni; már a válogatás is nehéz munka, hát még az alkudozás. A telekkönyvet is meg kell nézni, mert becsapni nem hagyja magát. És berendezni is kell idejekorán, csak úgy hevenyébe nem lehet. Hát nézte a villákat, a legszebbekbe be is csöngetett, tárgyalt a házmesterrel és megnyugtatta, hogy csak ne féljen, nem fogja kirúgni. De vegye tudomásul: félmilliónál többet nem ad ezért a vityillóért. A házmester vakarta a fülét, Gasele pedig a markába nevetett, milyen ügyesen szorította le a villa árát. Nohát: ezt megveszi. De még a szomszéd villát is. Egyet megvesz az anyjának, egyet Grün Fáni-
nak, annak a drága fruskának, aki szégyelli ma-

I. Tepper (Tel-Aviv): Beduin

gát az ismerősei előtt. Amelyik naposabb, az lesz a Grün Fánié, ámbár lehet, hogy a nap miatt drágábban adják. Az édesanyjának a kertes villát veszi meg, a nagy pázsittal, itt annyi libát tömhet, amennyit csak akar.

Mikor mindezt elvégezte, boldog volt nagy-szerű előrelátása miatt és fáradtan hazaballagott. Kopár és dohos szobájában átgondolta fáradságának eredményeit és igen komolyan meggyóntatta magát: helyesen osztotta-e el a költségvetést? A szeretete egyensúlyban van-e a szándékaival? Erdeme szerint gondoskodik-e mindenkiről? Hát ebben a tekintetben megadhatta magának az abszolúciót. Csak abban érezte vétkesnek magát, hogy magába fojtotta boldog, nagy várakozását és nem nyugtatta meg konkrét ígéretekkel a szegényeket és a nélkülözőket. Ez nagyon helytelen. Különösen az anyjával szemben helytelen ez az önző hallgatás. Nagyon sokat küzködik ez a drága öregasszony, mért ne tudhassa az meg korábban már, hogy ő, a fia, milyen gondtalan és gazdag jövőt épített ki az ő számára? És gyöngéd-ségének túlaradó hevében írt Munkácsra az édesanyjának: tornyos villát vásárol neki az Ilka-utcában, gyönyörű nagy pázsittal, ahol annyi libát tömhet, amennyit csak akar.

Az öregasszony százszor is összeroskadt volna már a sok gond alatt, de megküzdött az élettel, legyőzte a szomorúságait, mert élesztette a remény, hogy ragyogó jövő várja Gaselet, még met-szőnek is megválasztják egyszer valahol és ez minden elszenvedett kínjáért kárpótolni fogja. De Gasele, leider, nem váltotta be a hozzáfűzött vá-rakozásokat. Gasele elzüllött, verseket fabrikál, mint egy részeg marsalik és összeállt azzal a rettenetes nőszeméllyel, akit Múzsának hívnak. Tudta, hogy rossz vége lesz ennek a rendetlen élet-nek, de hogy olyan iszonyú vége legyen, hogy az a sok rendetlenség a fejébe szálljon, erre nem mert gondolni, de még a legkétségbeesettebb óráiban sem, És íme, mégis bekövetkezett. A szegény asz-szony sírva fakadt és a következő levélbe sikol-totta be az ő nagy ijedelmét:

„Drága fiam, reb Gasele, százhusz évig.

Aztat a villát, akit küldtél nekem utolsó leveledben, megkaptam és a kezem reszketett, mikor felbontottam és nem tudom megérteni, hogy az a ház, meg az a torony, aki őrajta van, hogyan is fér el a fejedben és hogyan is juthatott beléje és én sírtam a te szegény fejed miatt. Két napig sírtam és sírtam és nem tudtam tollat venni a kezembe, kivéve azt, akit a gúnárról lekoppasztottam és mostand írom ezen b. leveletem, aki, remélem, szerencsésen megérkezett hozzád. Az nagy foltok zsírtól vannak, az kisebbek a könnyeimtől és ne vesd meg őket, mert forrón olvadtak ki a szívemből, aki, leider, elhájasodott és ennek dacára sietek tudósítani tégedet és kérlek anyai tisztelettel, akire neveltelek: vesd ki aztat a villát a te szegény fejedből, mert mit csinálsz, ha nem veszed

ki belőle? Gasele, drágám, az a villa egy betegség tetőled és ne szaladgálj nekem egy gyógyíthatatlan villával a te drága fejedben, aki úgy fáj nekem, hogy ki se mondhatom. Ha még nem nagyon régi az a villa az fejedben, orvos nélkül is kigyógyíthatod akkor, csak rakjál rá egy hideg borogatást, akivel maradok a te kétségbeesett és tisztelt szülőanyád, Schwarze.“

Gasele csak rázta a fejét és mosolygott, mikor elolvasta ezt a szívszaggató levelet, aztán elfelejtette és tovább álmodozott. Várta a húzást és a főnyereményt. Csodálatos rímek kacagtak ezüsttiszán a lelkében, mikor a millióiról gondolkodott. Balzsam, balzsam ez a sok millió. A Teleki-tér minden szegény ószerese és a Sas-utca minden küzködő angrosszistája várja epedve az ő millióit. Meg az írók és a költők is. És Jeruzsálem meg Tel-Aviv. Minden ujjában a pénz érces lüktetése kalapált és izzóáradatban folyt Jeruzsálem meg Tel-Aviv felé és a Teleki tér meg a Sas-utca felé. Lázás volt a türelmetlenségtől és heves vágyakozása, hogy segíthessen és boldoggá tehesse a boldogtalanokat, kicsordult belőle és arra kényszerítette, hogy számba-szerbe szedje a szándékait. Kinek mennyit juttasson. És elővett egy nagy ív papirost és listát készített az adományairól, ilyenformán:

— Fa de mame = fünfzig tausend un derzü a fein, klein Heisele (a mamának ötvenezret és egy finom kis házacsját).

— Far Erec Jiszroel = zehn Millionen un a náje Politik. (Palesztinának tízmilliót és egy új politikát).

— Far Chave in Sziget = dreissig tausend un a Choszn, chots mit Józsemkesz (a szigeti Chavenak harmincezret és egy vőlegényt, akár árvagyerekekkel is).

— Far Kleinmann = zehn tausend.

— Far Grün Fáni = meine Liebe un mein Dichterruhm (Grün Fáninak a szerelmemet és költői hírnevem).

A Kleinmannnak szánt összegből néha kitörölt egy pár ezret, néha hozzáírt egy párat. Mikor eszébe jutott, hogy hányszor becsmérli a verseit, törölt egy pár ezret, mert haragudott rá, de aztán arra gondolt, hogy mégis csak jó barátja és nagyon nehezen él azzal a hat gyerekekkel, akikre előfizetett a Csikágóban, megbocsátott neki és újból megszavazta neki a nagyobb összeget.

Igy teltek-múltak a napok, színes álmodozások és boldog várakozások között.

Gasele persze nem nyerte meg a főnyereményt. Nagyon csodálkozott, hogy nem nyerte meg és nem tudta, mit csináljon. Annyi kötelezettséget vállalt, most mit csináljon? Mindenkit becsapott. Lekókadott fejfel kószált az utcákon, szomorúan és szégyenkezve. Reszketett, mikor meglátta az utca szegényeit és elkerülte őket, s görnyedten surrant végig a Sas-utcán, meg az Arany János-utcán, mert attól félt, hogy ott most

már minden rollót lehúznak. Napokig se mert a kereskedők szeme közé nézni, mert félt a szemrehányásaiktól és még jobban attól, hogy szélhámosnak tartják, aki mir nix, dir nix aranyhegyeket ígért nekik. Pedig ő tudta, mit ígér. És volt joga ahhoz, hogy ígérjen. De az Isten még nem akarta. Talán a szíve miatt, mert nem volt még elég önzetlen és gondolt néha magára is, nemcsak a szegényekre. Hát majd önzetlenebb lesz ezután.

És néhány nap múlva, mikor kiheverte már a nagy csalódást, új sorsjegyet vásárolt és tovább álmodozott. Verseket írt, éhezett és tovább álmodozott. Múltak az esztendőök, gesztenyeszín haja megfakult és nem csavarodott már kócosan a homlokára, de szép, nagy gyerekszeme még most nézte nagyártatlanul a világ zsvaját. Grün Fáni kövérebb lett és szőkébb és nem volt már olyan félnék, mint azelőtt, az ismerőseit is megszólította már az Ó-utcában, nemcsak az idegeneket, de az ablaka még most is függönytelenül hunyorgott a járókelőkre. De Gasele nem változott. Szeretett, éhezett és álmodozott. A világ se változott. A szegények éheztek és várták a megváltó milliót. Az izraeliták is izraeliták maradtak és a zsidó költők rendületlenül tovább éheztek. Csak a Gasele listáján változtak meg a rubrikák a húzás előtt. A lista most már így kezdődött:

— Fa de mame = a hojche marmerne macéve mit golderne ojsziesz (a mamának egy magas márvány sírkő, arany betűkkel).

— Fa Grün Fáni = meine eibige Treie un zwei samtene Vorhäng for dem Fensterle (Grün Fáninak örök hűségem és két bársony függöny az ablakára).

Gasele már nem álldogált Grün Fáni ablaka alatt és nem szivogatta magába az ablakból kiáradó fűszeres illatot, amelyben régen Fáni illatát érezte. Öregedő gyerekszeme sok esztendő álomragyogásától meggyöngült és könnyebben káprázott, mikor ablakot nyitott előtte a jövő és ő belenézhetett. A jövő nem akasztott bársonyfüggönyöket az ablakai elé.

J. Bielinszky (Páris):

Naoum Aronson szobrász

Franciaországban a nagy zsidó szobrászok egész sora működik, akik közül a „Múlt és Jövő“ már többet méltatott. A legelsőik közül is kimagaslik Naoum Aronson, aki Oroszországból származott és új hazájának művészetét nagyszerű alkotásokkal gyarapította. A zsidó érzékenysége, elmélyülő melancholiája sajátos szint ad ma már klasszikussá vált művei egész sorának.

Aronson 1872-ben Kreslawka-ban (Witebsk kormányzóságban) született. Első művészi kísérleteit bátorítás helyett környezete rosszalása kísérte. Tizenhat éves korában belép a wilnai művésziskolába és itt kapja az első buzdítást és irá-

nyítást. Az iskola igazgatója azt ajánlja neki, szentelje magát teljesen a szobrászatnak. Egy magas miniszteri tisztviselő, akit meglep a zsidó fiú tehetsége, azt tanácsolja, menjen Szt. Pétervárra, de az ifjú álma Páris és inkább 10 hónapig még Wilnában marad, hogy aztán a nagynehezen összekuporgatott 130 rubellal 1891-ben Párisba mehessen.

Párisban rövid iskolai tanulmányai után Aronson egészen a természet felé fordul. „Az élet volt az iskolája, a múzeumok remekművei a mesterei“, írja életének erről a szakáról a zsidó származású Paul Leon az Institut tagja. 1897-ben a művész beküldi első munkáit a „Salon du Champs de Mars“-nak. Felfigyelnek rá, megcsodálják szobrainak gyöngéd mintázását és azt a vibráló meleg életet, melyet a márványba lehel. Művei ma orosz, francia, angol, német, amerikai múzeumokban foglalnak helyet, Beethovenje a nagy zeneköltő szülővárosát, Bonnt díszíti, Jassneia Polna-ben megmintázta Tolstoj szobrát, mely egész Európában népszerű lett, több Pasteur-szobrot készített, gyönyörű fekete márványba faragott Salomeja, a Luxembourg egyik legszebb darabja. Feltűnést keltett „Pogrom“ című művével, amely egy öreg zsidóban a zsidóság egész szenvedését szimbolizálja. „Bár-Mizvah“-ja a zsidó élet intimitását ábrázolja. Bibliai alkotása közül „Jefta lánya“ válik ki klasszikus stílusával. De akkor is, ha egyszerű embertípusokat, egy öreg párt, egy zsidó gyermeket választ művészeté tárgyául, megkapó kifejező erejével és azzal a vitalitással, amely csak a nagy művészek sajátja. Talán a legjellemzőbb Aronsonra, hogy egy kiváló francia műkritikus művészi ouvrejét a „humanitás bibliájá“-nak mondta.

F. Fürth Margit: Nem érted?

Valami nyög. Nem érted?

Valami nyög.

A nyomorúság.

Nyöszörög és hörög és sikolt.

Vádol.

S te nem érted. Nincs helye a panasznak.

Nem fog már sokáig sírni.

Majd süvít és üvölt,

mint a dúló szélvész, az orkán, a kitörő vulkán,

lávásan dübörögve megmozdul majd

az elnyomott nyomorúságos élet,

lendülő ökle döngve hasít a forgószélben

s te csak állsz,

nem érted,

nem érted, mit tettél,

mit tehattél volna s mit tettél.

Állsz konokan, zártan, jegesen,

nem érted,

nem érted, miért fogsz

megsemmisülni.

Lakatos László: Ludwig Lewisohn

Lewisohn

Ez a név, sokak előtt még az ismeretlenség szűziességében, egyike a holnap legbiztosabb világhíreinek. Amerikai író. Berlinben született 1882-ben. Nyolc éves korában vándorolt ki szüleivel Amerikába. Abba az Amerikába, amely akkor kötöttség és elfogultság nélküli szabadságban és szabad-
elvűségben élt. Még innen a spanyol háborúban kialakult

új nacionalizmuson, még innen Rooseveltten és a jingoizmuson. Ezek voltak — a nagy imperialista korszak előtt — a klasszikus, a washingtonian és franklinian hagyományos amerikai demokrácia utolsó esztendei. Lewisohn mesterien írja bevezetésében, a „*The Island Within*“ című könyvének első fejezetében. Ebben a könyvében, amely most kel annyi nyelven a világsiker útjára, ebben a regényben, amely a zsidó Buddenbrocks és amelynél bátrabb és őszintébb írást már régen olvastunk.

Gyerekkorában tanul meg angolul, amely írói anyanyelve lesz ennek az érzékeny intellektuelnek és finom stilisztának. Hamar csinál karriert. Tanár, kritikus, regényíró: ezek érvényesülésének külön állomásai. Szomjas intellektus, európai formátumú kultúra abban az Amerikában, amelynek pszichéje (akkor) még csak kialakulóban van, amely még nem ismeri Dreisert, sem O'Neill-t, sem Sinclair Lewist, sem Upton Sinclairt és amelynek addigi írói és költői — az élen a csodálatos Edgar Allan Poe — nem amerikai írók és nem amerikai költők, hanem egyszerűen olyan angol írók és angol költők, akik egy elhelyezkedés földrajzi véletlenén laknak Amerikában. Tökéletesen ismeri az európai szellemi áramlásokat és első könyveit („*The modern Drama*“, „*The spirit of modern German Literature*“, „*The poets of modern France*“, „*The drama and the stage*“) ezeknek szenteli. De döntő fordulatot szellemi fejlődésébe a későbbi évek hoznak. A háború utáni esztendők.

Lewisohn, aki addig kényelmesen és zökkenő nélkül helyezkedett bele az amerikai életbe, amelynek azért érzi fojtó formalizmusát, ipari és nagytőkés zsarnokságát, a szellemiek terén is való eltrösztösödését és főként üzemi kérlelhetetlenségét és kegyetlenségét — Lewisohn a háború után hirtelen figyelmét Keleteurópa zsidósága felé fordítja. A romániai és lengyelországi pogromok hírei, az ukrániai zsidók zaklatottsága nem hagyja nyugodni a *The Nation* irodalmi és színházi kritikusaát. Számot vet magával. Megvizsgálja emberi helyzetét, kötelességeket ró maga elé. Visszaemlékezik sok nemzedék előtti keleteurópai őseinek történetére, a szenvedések iratlan történetére, a

mártirológia szájhagyományaira. Ebből a kegyetlen önvizsgálódásából születik az *Up Stream*, utóbb az *Israel*, két döbbenetes erejű autobiografikus írás. Írás, amelyben az önéletrajz atavisztikus elgyökerezéseket keres és talál és ahol az egyén sorsa beleolvad a közösség époszába.

Még regények következnek, jeles írói munkák, amelyek mögött nem marad el a siker („*The broken snake*“, „*Don Juan*“, „*The case of Mrs. Crump*“, „*Roman Summer*“ stb.), de az igazi re-
veleáció a „*The Island Within*“ („*Belső Sziget*“), amelyben Lewisohn maradék nélkül találta meg mondanivalóját.

Mi ez a könyv? Regény. Kilenc nagy szakaszra osztott zsidó családi életírás és minden szakasz elején egy külön kis essay, tanulmányok, végig a diaszpóra történetén, ragyogó írások, csupa új szempont, éleslátás és mindenütt az igazság kendőzetlen feltárása, a konzekvenciák végső levonása. Nagy és kérlelhetetlen szellemi vallomás.

És körülötte és a regényen át a háború utáni Amerikának egy meghökkentő leírása. Olyan, amilyent még nem kaptunk. Mi ez a regény? Hát semmiesetre sem regény a szó hagyományos és zárt formájában. Mert ez a regény, amelynek hőse dr. Arthr Levy newyorki orvos, nem éri be azzal, hogy hősenek és apjának és nagyapjának és dédapjának sorsát mondja el, de ezen át és ebbe kapcsolódva szintetikus írás egy egész világról. Van benne történetírás, publicisztika, riport, társadalmi rajz, gazdasági és erkölcs-kritika, pszichoanalízis és vádirat... Vádirat egy testvérietlen világ ellen, amelyből egyformán hiányzik a szeretet és az igazság. Vádirat a modern Amerika képmutatása, az angolszász-rendszer kérlelhetetlensége, a modern amerikai imperializmus és elnyomatás ellen. Könyvének, amelynek sikere óriási volt, következeit levonva és legszigorúbban a maga személyére alkalmazva Ludwig Lewisohn elhagyta azt az Amerikát, amelyről ily zseniális és kegyetlen keresztmetszetet rajzolt. Páris-

Lewisohn új könyvének („*Belső Sziget*“) címlapja

ban telepedett meg. Mert szerinte ma Franciaország az az ország, ahol egy szabad szellem aránylag legkönnyebben élheti ki magát. Munkáit egyébként most fordítják le a francia közönség számára, amelynek két olyan illusztris kritikus, mint René Lalou és Régis Michaud mutatják be Lewisohn-t.

Párisban dolgozik. Angol nyelven és zsidó témákkal, amelyekre most egész szellemi és morális erejét koncentráltta. Írásait és jelesül (eddig) főművét, a Belső Szigetet bátorság és tisztesség jellemzi, magas művészi nívó és magas moralitás. Az átélés ereje teszi hatalmassá ezeket a munkákat, amelyek egyébként a legfinomabb stílus stilisztikai remekei. Lewisohn egy felébredt lelkiismeret, aki nem hagy nyugtot sem magának, sem a világnak és munkájának etikai valójára itt találkozik a nagy francia encyklopedistákéval.

Ez a *csak* író, ez a született író, több mint író. Vádló, kutató, igazságkereső és igazságtevő, a Voltaire és Zola hideg szenvedélyességével az és éppen, mert több akar lenni, mint író, éppen azért, mert nem éri be egyéni sorsok zárt és levegő nélküli leírásával, vagy szerelmi történetek konstruálásával, lett belőle igazi író. Olyan, akire felfigyel az egész világ, mert mondanivalója az egész világ mondanivalója. Nem él vissza tehetségével. Írói készségéből nem kényelmes életjáradékot, de szószéket farag magának, távoli és megihletett ivadéka a világ leglelkesebb és legbecsületesebb publicistáinak, akik a — próféták voltak.

A Belső Sziget — standard work. Olyan könyv, amit az ember nemcsak egyszer olvas el. Olyan könyv, amelynek mondanivalói az olvasót elkísérik az életbe és tovább nyugtalanítják. Amelyeknek van morális kicsengésük. Enélkül pedig nem lehet. Mert csak nagy ember lehet nagy író is, csak nagy moralista nagy művész. Örök tétel egyébként, amelynek Ludwig Lewisohn csak egyik legfrissebb igazolása és illusztrálása.

Dr. Kohlbach Bertalan: Hadd meséljek régiekről!

Igaz történet a megtévedt leányról.

Ma kevés *egyéni* van a zsidó hitközségekben. Az emancipáció óta részünk van az ország, a vármegye, a város politikai, gazdasági és társadalmi életében és néhány elmaradt északnyugati magyar község kivételével megszűnt a gettó külön világa.

Száz évvel ezelőtt szenzáció volt minden jelenség a községben a rebbecen új főköötőjétől kezdve „Rachele Freier'e Jingel“ tefillinjéig; hát még amikor egy előkelő zsidó család serdülő leánya eltűnt szülei házából és kitérni akart ősi vallásából.

Aktuális ma, amikor szülők a keresztelőmedence elé viszik leányaikat, fiaikat, amikor agg nők egyszerre csak feltalálják magukban a hitehagyás vágyát és tétovázó vejüket is ráveszik,

hogy hátatfordítson a zsidóságnak, amikor gyermekek a haldokló apát a maguk új hitének reklámjává.

Élt Liptószentmiklóson egy előkelő vallásos család; a családfő egyik oszlopos tagja volt a biuristáknak, „Mendelssohn híve“, a „Leseverein“ tagja; a modern műveltség nem zárta ki mély vallásosságát. E családnak szemefénye volt egyetlen gyermekük. Szép, szőke leány volt, eleven, negédes, amíg egyszerre csak elkomolyodott, elszomorodott. A szülők nem ismerték a bánatát, nem is kérdezték, egész nap elfoglalta őket az üzlet,

Hát bizony, a Régi szerelmes lett, ami akkoriban zsidó házakban ritkább volt, de előfordult. Schiller és Heine hatása alatt tulipiros virágok nyíltak szívében és e virágcsokor nem szólt a zsidó fiatalság reprezentánsainak, R... Arnoldnak, Mór-nak, L... Eduárdnak stb., hanem egy nyurga, szép szőke tót fiúnak, a Szentmihályból (Mihcal) származó P... knek.

Egy szép napon csak arra ébredtek a szülők, hogy Régi leányuk nincsen otthon.

S ekkor meghallják, hogy bizony „Régi“ leányuk férjhez akar menni szíve választottjához, hogy Michalba szökött a plébániára és kitérni készül...

Fölkeresték a vőlegényt; ezt lemondásra bírni nem sikerült; derék fiú volt, még fiatal és már szabómester. Fölkerekedtek és kocsin elmentek Szentmihályba.

Mint tiso-be-ovkór a temetőt körüljárják mezítláb a vallásos zsidók, J... és felesége sírva kerülték meg néhányszor a plébániát; zokogva kiáltották gyermekük nevét, de a falak némák maradtak; „Rezsinka“ nem jelentkezett.

Megemberelték magukat... bekopogtak a plébánia ajtaján. Csodálkozva nézett rájuk a cseléd, amint két zsidóra rányitotta az ajtót.

Benn voltak, de — hiába. A plébános szeli den figyelmeztette őket, hogy nem taszíthatja el a megtérőt, mert önként jelentkezett.

Mint temetésről, visszatértek az üres fészekbe.

Egyetlen reménységük volt, a rabbi. Tudták, hogy a megyés rabbit, rabbi Ber Mikulást, menynyire tisztelték szerteszét a vármegyében. Fölkeresték beszhamidrásában; félbeszakította a siúrt, betette a talmudfóliánst és fogadta a gyászolókat.

Előállt a verbicei Zsjaran a szekérrel, feltápaszkodott a Ráv, szintén bizakodva, a sem jiszbóráchban megcsókolta a mézuzát és elment a michali plébánoshoz.

Mit beszélt a két derék pap, azt boldogult nagyanyám nem mesélte; de Régi hazakerült a szüleihez és én még ismertem a csinos szőke asszonyt a liptószentmiklósi plébániatemplom körül épült bazar egyik üzletében, ahol jó zsidó férjének hűséges segítőtársa volt.

Régen volt, régen volt, amikor szülők nem örültek annak, hogy gyermekeik már nem zsidók.

Esriel Carlebach (Hamburg): Uti jegyzetek

Spanyolország—Marokkó—Algier—Syria—Irák—Palesztina—Olaszország—Hollandia.

Esriel Carlebach, a kiváló német zsidó író, a Hamburgban megjelenő „Israelitisches Familienblatt“ szerkesztője, a

„Reisen durch den jüdischen Orient“ szerzője, legutóbb nagy utazást tett Franciaországon, Spanyolországon, Marokkón, Algieren át Syriába, Irákba és Palesztinába. — Visszafelé Olaszország és Hollandia zsidó centrumait is meglátogatta, mindenütt érdekes tapasztalatokat gyűjtve. Carlebach rendkívül tanulságos és magas irodalmi színvonalú útleírásai egyszerre jelennek meg német, holland, francia és angol nyelven. A magyar közlés jogát a *Mult és Jövő* szerzte meg.

A tíz önálló, színes közleményt Carlebach eredeti felvételeivel együtt egymásután adjuk a *Mult és Jövő* olvasóinak.

SZLICHOSZ A MONTMARTREN.

Páris éjjel? Ez 27 francba kerül és így fest: egy vagon amerikaiat beraktároznak egy körutazási autóba. Keresztül-kasul viszik őket a boulevardokon, behajolnak egy mellékutcába, halk beszédre intik őket, majd köves, hegynek menő utakra térnek — fenn csillog a Sacré Coeur, apacsok ólálkodnak a homályban, a kávéházak ablakaiban frivol képek intenek, földalatti utak vezetnek sötét kabarékba — az amerikaiak ezerszer is magukba fojtják az „Oh, I see“-t, libabőröznek... „Paris at night, the-night life“ — asszonyaik boldogak... Nem tudják, hogy az apacsok csak rendelésre ólálkodnak és a kabarék falait is az ő ijesztgetésükre festették be...

Páris éjjel? — Csak egy kissé szabadabb az élet, csak sűrűbben van egymás mellett a mulatóalkalom, mint Berlinben vagy Budapesten.

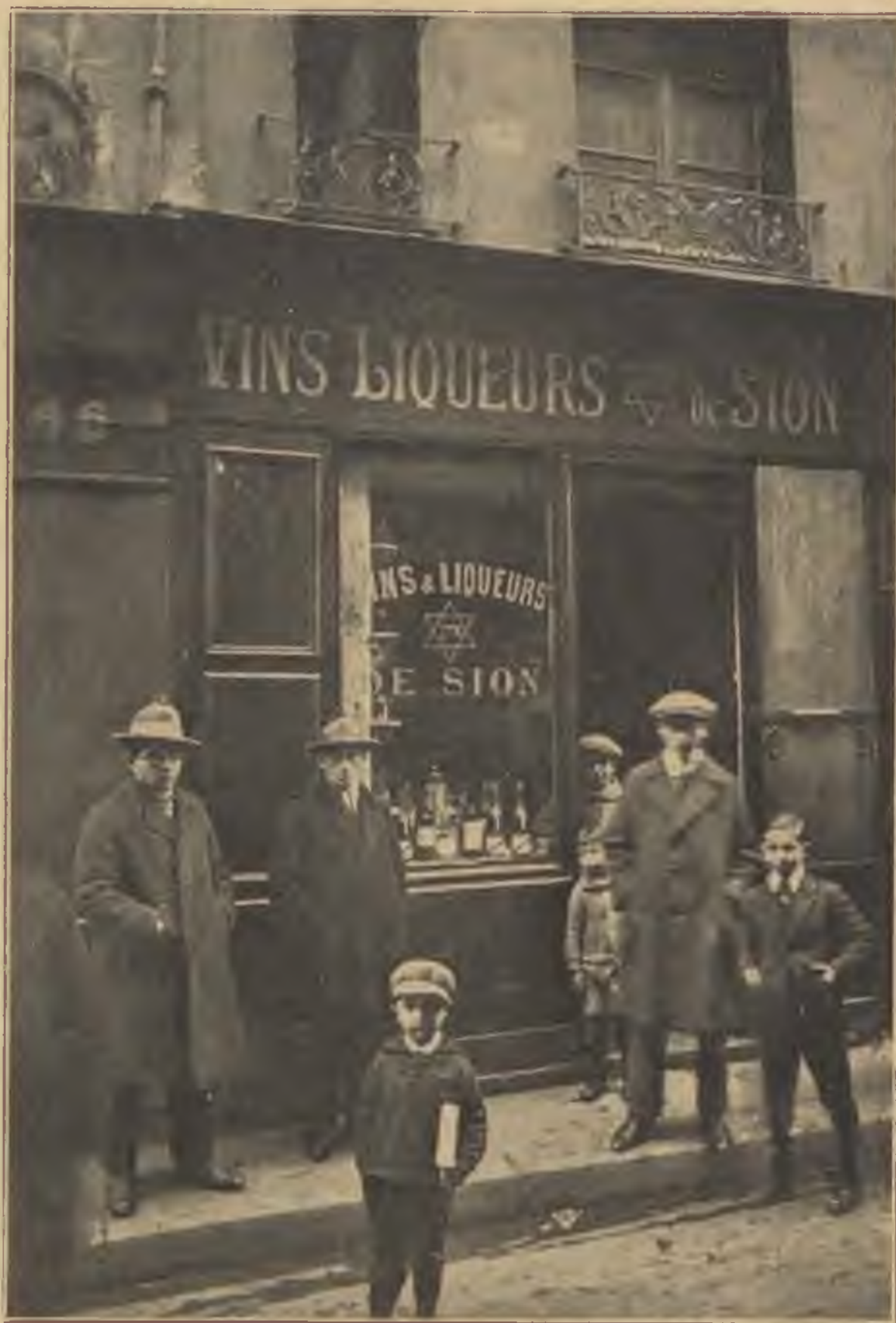
De benn, a középen, az amerikaiak autói, a Folies Bergères és a Sacré Coeur között, csak egy emelettel az apacspince fölött — egy Beth-Hamidras húzódik meg... És ebben a kis templomban, a Rue de Montmartre és a Rue Lafayette között, míg fönn és lenn, oldalt és szemben az éjjeli előadások kezdődnek, — szelichosz-isteniszteletet tartanak.

A kis helyiségben tikkasztó meleg van.

Deszkakerítés mögött állnak az asszonyok, az idősebbek fekete kendővel a fejükön, arany szemüveggel az orruk fölött. Egyik kopott, sárgásbarna imakönyvet tart magasra és hangosan sírva imádkozik. A szavak — a szavak ismerősek, a szavak, az egész világon ugyanazok ma és tegnap és száz év előtt. Tulajdonképpen már el kellett volna kopniok. De nem koptak el. Itt a Montmartren értelmetlenné kellett volna válniok, vagy ősi prófétai pátosszal kellene hangosan tiltakozniok a környezet ellen. De nem így van. A hangzásuk épúgy nem változik, mint a formájuk. Ugyanazok a szakállas férfiak állanak köröskörül, a gyermekek ugyanúgy hallatják a kántor hatásvadászó szüneteiben a hosszan mormogó „Ah-a“-t, a rabbi épúgy hajlong egy sarokban az Oraun-Hekaudes mellett, az emberek épúgy sóhajtanak akárcsak Krakóban vagy Varsóban...

Röviden: mindenütt ugyanaz...

De az ablakot mégsem kellett volna ki-

*Ahol Párisban „Cion-bort“ árusítanak
Wo in Paris „Zion-Wein“ verkauft wird...*

Zsidó könyvkereskedés Parisban
Buchladen in der Rue des Rosiers (Paris)

nyitni, mert alighogy ezt valaki, akinek nagyon melege volt megtette, nehéz küzdelem keletkezett. Körülbelül így:

A Sacré Coeur templom: *Bim-bam... bim...*

A hitközség: *osamnu...*

Egy gramofon: *Deshabillez vous Marie... ie.*

Előimádkozó: *bogadnu...*

Kikiáltó: *Ici, ici la taverne de la femme.*

Hitközség: *gozalnu... dibarnu daufi...*

Felvillanó fényreklám: „*Madeleine: Nuit des princes...*“

A „Sivísi“, az isteni megjelenítés az előimádkozó állványa előtt egészen elhalványodik...

Néhányan a régebbiek közül türelmetlenkednek. Bosszankodva az ablak felé hadonásznak. Az előljáró sajátkezüleg becsukja. Ki se kellett volna nyitni... Mert, ne ámítsuk magunkat, a zsidó életerőnek ez a titka az egész világon, hogy az ablakok szorosán zárva vannak.

KIHAJOLNI VESZÉLYES.

Hogyan tartotta meg a zsidó tömeg ebben a környezetben a sajátosságát? Hogy csinálja, hogy nem vész el, nem merül el? A montmartrei hitközség samesze szerint így:

— Páris nagyon jó... semmi antiszemitizmus... mindent hagynak.

— Hagynak?

— Igen. Ha akarsz, járhatsz a legnagyobb oldalfürtökkel, ha akarsz, odaülhetsz kis kappedlivel a Champs Elysées-re, ha akarsz zsidó cégtáblákat aggathatsz az utcákra, az üzletekre... hagyják.

— No és mindent megtesznek, amit hagynak?

— Mindent, ha mondom, sőt még valamivel többet. Látja, dolgozni nem hagyják a mi fajtánkat, ehhez franciának kell lenni, vagy egy különös speciális szakmával bírni. De a kereskedést engedik. És mégis mi dolgozunk és kereskedünk...

— Hogy dolgoznak?

— Rossz bérekért, mert annál, aki nem francia, nagyon lenyomják. De azért megy. Ha az embert nem ütik, akkor megy. A multkor egy házaló itt Tórát adományozott, hat évig spórolt rá...

— És a város, a környezet nincs befolyással?

— Miért lenne? Egy nagy város? Hát másutt nincsenek nagy városok tisztességes zsidókkal?

— Igen. De a gyerekek? Nem rontja meg őket Páris?

— A gyerekek? Délelőtt ugyan, sőt néha délután is francia iskolába járnak. De hisz van Talmud-Tóránk. A gyerekek is tisztességesek

Macesz-gyár a párisi gheztóban
Mazzoht-Fabrik im Pariser Ghetto, dicht am Rathaus

Hogyan változnak át a bevándorolt lengyel-zsidó iparosok három év alatt igazi párisiakká... — Wie sie nach drei Jahren aussehen Eingewanderte polnische Handwerker...

maradnak. Egy kissé kevésbé vallásosak, de zsidók, hál' Istennek...

A montmartrei templomszolga nyugodtan néz a jövőbe. Csak nem kihajolni, gondolja és minden jó lesz! Páris nagy város, de semmi egyéb. Ha szorosan lezárják a szemüket — akkor tán azt sem látják, hogy milyen nagy ez a Páris, a veszélyességéről nem is szólva.

SZÓRAKOZÁSOK A PÁRISI ÉJSZAKÁBAN.

Egy párisi jiddis ujságból megtudom, hogy a zsidó sportegyesületnek még a szelichesz után összejövetele lesz. Az egyleti helyiség, úgy mint a templom, a Montmartre közepén fekszik. Az úton látom az asszonyokat, amint imakönyvüket, mint egy pajzsot maguk elé tartva, átvágnak az autók során. A gyerekek előre szaladnak és a taliznacskókkal és a sziddurokkal odatámaszkodnak a Casinóhoz, hogy jobban megítélhessék az autók márkáját és a kiszálló elegáns hölgyek gazdagságát. Emellett ujjukat a szájukba dugják és így mondják: „Oi, magnifique!...” A gyerekektől aztán megtudom, hogy az összejövetel tulajdonképpen táncestély... Sportterük is van, de azt nemigen veszik igénybe... A tánchoz sem jönnek el teljes számban, így például az elnök, aki a becsületrend „officier“-je és még sokan mások, egy más helyiségben táncolnak. Miért? Ők franciák. — Na és? — Nem szívesen érintkeznek olyanokkal, akik idegen kiejtéssel beszélnek... De hisz egy egyesületben vannak?! Azt igen, de csak azért, mert összevesztek a másik Makkabeus-egyesülettel, némelyek meg, mert ott — miután nem voltak katonák — nem jó szemmel nézik őket...

— Ha ez így van — kérdem tovább és kezdek a samesz szakértelmében kételkedni — táncolni mindenütt táncolhattok, minek ehhez zsidó egyesület?

— De miért ne? — válaszolják több oldalról —, hisz az olaszoknak is megvan az egyesületük! És mi mást tegyünk, mint hogy bált rendezünk? Azonfelül a szüleink is nagyon helyeslik. Mindig mondják, tegyünk valamit zsidóságunkért!

Le a St. Ivaure-n a „Sema Jisroel“ társaság körzetében ekkor 20 gyermek jön az istentiszteletről. Egy rabbi egyenként összeszedte őket... Mindnyájukat viszi a boulevardok áradata: az elkésett szelichesz-imádkozókat, elcsábított amerikaiakat, a zsidóságért dolgozó táncosokat, a német lodenköpenyes turistákat, az asszonyokat a szidurokkal, az öntudatos Makkabeusokat, a marokkói szőnyegkereskedőt, az angol nászutas párt — mindnyájukat, akik együtt egy darab „Páris éjjel“-t képeznek. De a mi a szórakozást illeti, bizony nem láttam belőle semmit — csak Izrael szétszórtságát láttam a párisi éjszakában.

*Konzervatív zsinagóga Párisban
Gebäude der konservativen Synagoge Rue Pavée,
von Elsässern errichtet*

IRODALMI TÜKÖR

SZÉKELY BÉLA: IRÓK ÉS IRÁSOK.

Lassanként kialakul a zsidó irodalomnak egy olyan fajtája, amelynek nincs nyelvi közössége a zsidósággal — tehát nem jidis, vagy héber irodalom ez, — hanem zsidó, de csak abban az értelemben, hogy szereplői millióje az. Az európai modern regényírás nagyszerű eszközeivel nyúl bele a zsidó életbe. *Josef Roth*, akinek legújabb regénye *Hiob*, egy zsidó melamed valóban hióbi sorsát írja meg fájdalmasan és egyszerűen. Mendel Singer szenvedésében azonban nem egyéni sors van, hanem egy darabkája minden galut zsidó szevedésének. Ami, különös: a megírásnak az a plasztikája, amellyel Josef Roth máris európai elbeszélők legjobb mesterei közé emelkedett. Örvendetes jelenség, hogy modern írók s hozzá a legjobbak közül valók, minden asszimilációs, takargatás nélkül nyúlnak ahhoz a témakörhöz, amelyet zsidó író társaik talán éppen azért kerültek, mert zsidók. Josef Roth nem az egyedüli a fiatalok között, aki teljesen európai szemmel ahhoz a témakörhöz nyúl, amely legközelebb van az életéhez.

*

A zsidó írónak más és új típusa a *Jud Süß* világhírű írója, *Lion Feuchtwanger*, aki ma a németek világszerte legolvasottabb írója, új történelmi regényt írt (*Erfolg Gustav Kiepenhauer Verlag*), amelynek tárgya ennek az évtizednek Bajorországa. És mégis történelmi regény ez, mert Feuchtwanger csudálatos írói technikával úgy írja meg ennek az évtizednek bajor történetét, ahogyan a jövőbe projiciált távlatból tekinthet vissza rá. Ez az a korszak, amikor a hitleri nacionalizmus új formát ad a régi, középkori pogromok korának s azt kiterjeszti mindenre, ami új idők szabad társadalmát teremti. Ez a bajor korszak az, amikor zsidók elleni heccdalokat nemzeti himnuszok áhítatával énekelnek, a „fehér embereknek“ ez a korszaka az, amikor az igazságszolgáltatás egy kis, elvakult csoport sörkertje lesz. Ez az a korszak, amikor szinte fél Európa — egyetlen Bajorország.

Az *Erfolg* egy justizmord története. A bajor igazságszolgáltatás börtönébe csukhatja az egyik müncheni múzeum vezetőjét, aki olyan képeket vásárol s állít ki, amelyek nem tetszenek a müncheni koponyáknak. Elbuktatja a politika. Az *Erfolg*-nak nem lesz s nem lehet tömegsikere. Ez a justizmord nem az a bizonyos „Mauritius eset“, amelynek ugyancsak zsidó az írója. Wassermann regényt írt. Feuchtwanger azonban történelmet, de olyan irodalmi eszközökkel és olyan költői intuícióval, amely alkalmas arra, hogy örök időkre megelevenítse azt ami az irodalmi könyvekben csak irodalom volt, történelmi könyvekben pedig csak történelem.

*

Edmond Fleg, a *L'enfant prophet* nagyszerű írója, *Mózes* után *Salomó* alakját örökíti meg új könyvében. (Piper Verlag.) A biblia és a talmudi legenda köré fonja Fleg a modern pszichológus látásával teljes írását. Misztikus elemek egybefolynak az emberi lélek mélységének örök megnyilatkozásaival. Így áll előttünk a végtelen messzeségben és mégis oly közel *Salomó* alakja.

*

Albert Londres egyike a világ leghíresebb ujságíróinak, kit a francia sajtó teljes joggal, a „riporterek királyának“ tart. Ez a nagyszerű ujságíró a zsidókról, a mai zsidó életéről riportsorozatot írt, amely „Vient de paraître“ címen most jelent meg. A könyv német címe többet mond: *Der ewige Jude am Ziel...* A riporter útja nem könnyű, hiszen a zsidóság szenvedő arcának végtelen változását mutatja kifelé. Más *Whitechapel* zsidaja és más a *Kárpátoké*, más

a *lemergi gettó* és más a *varsói*. Más zsidók élnek a *galutban* és mások *Palesztinában*. Ami *Londrest* valóban királyi értéké teszi az ujságírás művészetében az, hogy megtalálja ezekben a különböző zsidó életformákban azt az egyiséget, amely ezt a könyvet a mai zsidó élet legértékesebb dokumentumává teszi. Számunkra különösen érdekes ez a könyv, mert olyan vidékekre is elvisz bennünket, amelyek zsidóságát közelről és jól ismerjük. *Londres*, mint előtte *André Spré* és a *Tharaud* fivérek fölfedezi a mármarosi, a szlovenszkói zsidót.

Londres kívülről látja a zsidóság életét és így elfogulatlan szemlélő. Amire szeme tágra nyílik: az a zsidó nyomor, de egyben az a misztikum, amely ezen a nyomoron is átvilágol. Vándorlás, gettófülledtség, fanatizmus, elmaradottság és mégis pompás emberiség, indolencia és áldozatkészség, messiási hit és mély emberi eltompultság: mindez egybefolyik egy teljes egészben, a zsidó sorszerűségben. *Londres* eljut *Palesztinába* is, épp az augusztusi vérengzés rettenetes napjaiban és így nemcsak tanuja, de vádlója is lesz az eseményeknek. Vádló *Angliával* szemben és bíró a zsidók és arabok között.

Bizonyos az, hogy ez a könyv megmarad a zsidóság mai életének ritka és értékes dokumentumai között s értéke annál nagyobb, mert tisztán látó, igaz emberiség az, ami ezzel a pompás ujságíróval fölfedeztetti az örök népet örök nyomoruságával és örök álmával. A *Plaidon-Verlag* kiadása.

*

Egyszerre három háborús könyv is gazdagítja most a *Markovics* könyvével olv pompásan kezdődő háborús magyar literatúrát. Mind a három hadifogolyírás. *Vitéz Garamszeghy Sándor* könyve nem regény, hanem: dokumentum. S tegyük hozzá: értékes és megbízható. A csitai hadifoglyok életét ismerteti benne s ami különös értéket ad a könyvnek, nemcsak írásban, hanem rengeteg, érdekesebbnél érdekesebb képben is. *Vitéz Garamszeghy* nem kerüli ki könyvében a zsidókérdést, — sőt szinte keresi is az alkalmat, hogy megnyilatkozzék és mindannyiszor rokonszenvvel és melegséggel szól a zsidók szerepéről.

Kálmán Jenő „Omszki randevu“ címen ír igen kedves, romantikus regényt, amely humorával és idillikus hangjával teljesen egyedül áll a különben oly sötét színekkel festett háborús literatúrában.

Hadifogolyregény *Osváth Tibor*: „Tizen nyugat felé“ című kétkötetes műve is, amelyben sok romantika és sok szív van. Tíz ember vándorló menekülését írja meg regényében, mindig érdekesen és melegen.

*

Kner Izidornak, a híres gyomai kiadónak új könyvsorozata jelent meg: ezuttal is az északi irodalom jegyében. Ami kedves és érdekes: az új *Kner*-katalógus megjegyzése hogy neve a tót *knihár*, *kunyár* — könyvárus — szóból származik. Mert ősei mind, mind vándor könyvárusok voltak. Azt hiszem, hogy a név etimológiája másra is visszavezethető. A *Kner*-család ugyanis tipikusan az, amit a zsidók „mocher szforim“-nak neveztek, annak az érdekes zsidó regénytípusnak, amelynek életét a modern jidis irodalom egyik legízesebb alakja, a zsidó *Balzac*: *Mendele Mocher Szforim* írja meg. Nem kétséges: a *Kner*-családnak egész speciális szerepe van a magyar könyvkiadás terén (*Kner Erzsébet* grafikai iparművészeti kötésekkel tűnik fel) s ezek a gyökerek mélyen belenyúlnak a multba, akárcsak a híres német *Fischer-Verlag* zsidó megalapítójáé. Hiába, nem lehet büntetlen századokon át vásárról vásárra járva kultúrát terjeszteni. A kései utódból nyomdász és könyvkiadó lesz, olyan, mint a magyar kultúrában az a *Kner Izidor*, akinek minden könyve: kultúra, érték, teljesítés.

Látogatás a boroszlói szemináriumban

Legendák a Fraenckel-féle milliókról. — Dr. Guttmann Mihály tudományos nagyüzeme. — Magyar kolónia a breszlai szemináriumon. — Horogkeresztes Talmudpörök.

Graetz és Zakariás Fraenckel nagy hírű tanháza világtekintélynek örvend ma is. Nagy tudósok tanítanak ma is a főiskolán, amely annyi kiváló mestert adott Izraelnek a föld minden táján. Itt tartja talmudtudományi előadását *dr. Guttmann Mihály*, akit a budapesti Rabbiképzőtől hódított el Boroszló, de közben a jeruzsálemi héber egyetem is professzorának vallhatta, a bécsiek pedig felkinálták neki a nagy Chajes professzor halálával megüresedett bécsi vezető fő-rabbi széket. Itt tanít *Heinemann* professzor, aki egyben a breszlai egyetemnek is rendes tanára és

Prof. Guttmann Mihály

a legtekintélyesebb német zsidó tudományos folyóiratnak a szerkesztője. A tanári kar jelenlegi elnöke, *Rabin* professzor szintén előadásokat tart az egyetemen is. Két fiatal tudós *Lewkowitz*, a filozófus és *Zimmels*, a midráskutató serény tudományos munkásságra serkenti az ifjúságot. A hatalmas könyvtár mellett szép parkra néző, kényelmes dolgozószobák állanak rendelkezésre. A tanítványok: a legkülönbözőbb közeli és távoli országokból összegyűlt „nemzetközi társaság”. Köztük elég szép létszámú „magyar kolónia”, mely semmiképp sem hoz szégyent a pátriára. „Az intézet könyvtárának kéziratgyűjteményét — mondja *Rabin* elnök, — egy fiatal magyar zsidó tudós, *dr. Löwinger Sámuel* rendezte és katalogizálta és most a régi héber költői kéziratokat *Patai György* dolgozza fel”.

A szeminárium földszintjén van a Fraenckel-alapítvány kezelősége, melyet annyi érdekes legenda sző körül. „Kommerzianrat Fraenckel” száz évvel ezelőtt egész vagyonát jótékony célra hagyta. Iskolák, kórházak, szeretet-otthonok épültek ebből a hagyatékból, amely a szemináriumnak is fenntartója. De mindez nem foglalkoztatta annyira a fantáziákat, mint a „*családi alapítvány*”, mely Fraenckel testvéreinek leszármazottjainak eleinte elég jelentékeny, később egyre csökkenő segélyeket biztosított. A legendák sajtáságosan fordított arányban nőttek. És időről-időre újjászerveződött egy-egy Fraenckel-féle családi „tröszt”, mely a „közös érdekek” megvédésére és főképp a segélyforrás alapos kikutatására „snorrer-királyt” is választott. Elrejtett milliókról szólt a rege, egyesekről pedig tudták azt is, hogy megjárták titokban Breszlaut, valami úton-módon bepillantottak a „családfa” rejtekébe, sőt másolatot is szereztek a végrendeletről, mire a „kuratorium”, a hagyatékot őrző sárkány, kénytelen volt egy-egy fejét feláldozni és az illető „földerítőt” nagy pénzekkel és misztikus esküvel örök titoktartásra bírni...

— Itt van a titokzatos családfa — mondja a Fraenckel-hagyaték irodavezetője és elém tesz két hatalmas albumkötetet, tele mindenféle színes karikákkal, melyeket hosszabb-rövidebb fonalak fűznek össze. Kabalisztikus könyvek ódon ábráira emlékeztet. De ezekben a körökben nem „Bölcsesség”, „Értelem”, „Dicsőség”, „Korona”, „Királyság” és egyéb szférák vannak befoglalva, hanem márkákra váró szürke nevek, Weiszok és Schwarzok és Grünök, akiket szerencsés házasság sodort a Fraenckel-családfa üdítő árnyékába. *Több mint 800 leszármazott van itt bevezetve* — magyarázza az igazgató úr. — És a családi hagyaték nemcsak hogy nem lett nyolcszázszor nagyobb, hanem ellenkezőleg, az eredeti összegnek is mintegy 75 százaléka elveszett. Hiszen túlnyomórésztben értékpapirokban és záloglevelekben volt letéve és a devalváció folytán elértéktelenedett. Csak egyeseknek, teljesen szegényeknek adhatnak pármárkás segélyt. De hol van az az idő, amikor a „Kommerzianrat” halálának évfordulóján aranytallérokat osztogattak szét a város szegényei között! Az aranyból papír lett itt is.

A kezelőségi irodán keresztül kell bemenni a kéziratokat őrző safe-deposit-ba, a páncélszekrényekhez, szinte szimbolumául annak, hogy a régi héber kéziratokat tekintik itt a legbecsesebb értékpapiroknak.

Az emeleten van Guttmann professzor lakása. Régi pesti emlékek elevenednek fel. Amikor Guttmann még mint a szeminárium növendéke kiadta a középkori Abraham bar Chijja héber geometriá-

ját és az egész matematikai világ örvendett, hogy ebben fennmaradt Euklidesnek egyik igen fontos elveszett műve, melyet a héber idézetekből teljesen rekonstruálni lehetett. És „habent sua fata libelli“, könyv sorsa is szerencsétől függ, ép ma érkezik levél Limonsen professzortól Kopenhágából, professor Millas madridi egyetemi tanár kérését tolmácsolja, hogy engedje meg a mű kiadását katalániai nyelven, a „régispanyol autorok“ sorozatában. A zsidók kiűzőinek utódjai ime a „spanyol szellem“ nemzeti Pantheonjába sorozzák azokat, akiket az inkvizíció fajvédő munkája még a spanyol földről is eltávolított.

Guttman professzor talán még ma is Budapesten tanítana, ha nem történt volna a fehér időkben, hogy a fiát véresre verték az egyetemen és zaklatottság lelkiállapotában elfogadta a boroszlói meghívást, mely tudományos működésének egész apparátusát német területre tette át.

Hatalmas acéllemez-szekrények, tele cédulákkal, regiszterekkel, nagy foliókötetek, tele számokkal, utalásokkal, jegyzetekkel, két írógép, héber és latin betűkkel és köröskörül a mennyezetig érő túlszűfolt könyvespolcok. Valóságos „tudományos nagyüzem“, amelyből nemrég került ki a „*Maf-téach hatalmud*“ enciklopédikus műnek legújabb kötete és „*A zsidók és környezetük*“ első nagy kötete, amely megvilágítja a zsidóságnak a külvilághoz való viszonyát és szétosztja mindazokat a rágalmakat, amelyek a zsidó etikának ehhez a fontos fejezetéhez fűződnek. A legutóbbi horogkeresztes hadjáratokból kifolyólag sok pört tárgyalt a német bíróság és legtöbbször Guttman tanárt hívták meg szakértőnek. Az egyik fajvédő lap például azt írta, hogy a Talmud és a Sulchan Aruch szerint meg van engedve zsidóknak, hogy nem zsidó asszonyt megbecstelenítsenek vagy megöljenek. Az ügyészség vádat emelt felekezeti elleni izgatás miatt.

— Nagy volt a megdöbbenés — meséli Guttman professzor mosolyogva —, mikor a törvényszéki tárgyaláson két nagy kofferral jelentem meg. Kiraktam a könyveket az asztalra. „Mire való ez?“ kérdezte a vádlott védője ijedten. „Elhoztam — feleltem — mindkét Talmudot, a jeruzsálemit és babylónit, a Rambam kodexét és a Sulchan Aruch könyveit. Hogy ha valaki a vádlottak részéről azt fogja állítani, hogy ez vagy az igenis benne van a Talmudban, a Sulchan Aruchban stb.-ben, mindjárt odanyujtom neki a művet: itt van, tessék fellapozni és megmutatni, hol áll ez...“

— Egy ízben Nürnbergben azzal védekeztek, hogy az én Talmudpéldányom nem a „valódi“. Ekkor az ügyész rendelkezésére repülőgép ment Münchenbe, ahonnan még aznap elhozta a régi udvari könyvtár ritkabeccsű Talmudját és a tárgyalóterem várakozó közönsége bámult, mikor egymás után lerakták a gyönyörű pergamentkötésű, aranyveretű foliánsokat. A huszonkét hatalmas kötet szinte megtöltötte a termet és ott ragyogott azoknak a

demagógoknak a szeme előtt, akik annyiszor emlegették a Talmudot, de bizonyára valami abszurd titkos kis könyvecskének képzelték.

— A vádlottat mindenütt elítélték. De érdekes, hogyan védekeztek. Az egyik például azt mondta, hogy a Talmud a rabbik könyve, tehát ő csak a rabbikról állította, hogy szabad idegen asszonyokat megbecsteleníteniök. Vagyis nem vallás ellen izgatott, hanem csak papok ellen és bizony ő katolikus papokról még sokkal különbséget tudna mondani... És ezt ugyanaz a vádlott mondta, aki azelőtt hangos szemrehányást tett az egyik szakértőnek, hogy mint katolikus, hogyan foglalhatott állást ő ellene, aki szintén katolikus. Így összekuszálja az uszítás a gyenge fejeket.

Egy ízben az egyik vidéki fajvédőlap megírta teljes nevekkkel, hogy egy zsidó orvos kezelése alatt meghalt egy keresztény asszony, ami persze „a Sulchan Aruch előírása szerint“ való gyilkosság volt. Az orvosszövetség indítványára az ügyész vádat emelt. A tárgyalás napján aztán a legnagyobb meglepetésre kiderült, hogy ép fordítva volt az eset: a kezelőorvos volt a keresztény és a meghalt asszony a zsidó!

„Zsidó öröm“ — mondja ilyesmire Lewin, a héber költő.

Patai József.

I. Tepper (Tel-Aviv): Beduin nő

Fiatal eukalyptus-erdő a Keren-Hajeszod szentföldi fásításaiból

Uri Cvi Grinberg (Jeruzsálem): A gyermek fülébe mesélem . . .

*Zsidó gyermek . . . Otthonomban, megalázott Cionban. Esti alkonypír. Én lehajlok — és te térdemen ülsz.
Neked, drágám, elmesélem a mesét a jó Messiásról, aki nem jött.
A nálad nagyobbaknak nem mesélem, édes. A nagyoknak nincs ilyen szemük és ilyen drága fényük, mint a te szemeidben;
A nagyok nem figyelnek úgy, mint te. Eltompította a Sors Ciónban és lelkük hasonlatos cserép gyertyatartóhoz a faluban . . .
És bánatuk sem ragyog így két csodás könnycseppben, mint a te szemeidben
S nem csókolhatom a homlokukat, mint a te homlokod, mikor mesélem a szörnyű Mesét a Messiásról — — —*

*Ő nem jött; a Messiás . . . Mint sas repült a véres mélységek fölött. Én hallottam éjjel-nappal szárnyainak csattogását
És Jaffa partjáig ért ember-alakban, tarisznyával a vállán: szegényen, koldusan, se fegyvere, se látomása — — —
S én fölismertem aztán a szántóvetőben, ki izzó nap alatt jár a barázdában
És a kövágóban, aki Jeruzsálem szikláit zúzza.*

*Oly közel volt . . . Itt volt. Mint a bor bugyborékol korsóból pohárba, úgy hallottam vérének bugyogását.
Hallottam, mint szökdelt hegyről-hegyre, mint szarvas és mint gazella lépkedett minden szikla magasára,
De a Szentély hegyére nem jött: ez az egyetlen hegy, melyre nem lépett a lába.
Csak a bejáratig ért, a királyság küszöbéig — és ott találták a kalmárok: a harag lobogásának fenségével,
Égő, sugárzó fénysörénnyel a koponyája körül,
És a tüzes kulccsal a Szentély kapuihoz,
Méltóan a Messiáshoz . . .*

*És fogadták ott . . . Gúnnal és héber nyelvük hűtlenségével — — a k a l m á r o k.
Mit mondtak neki akkor? — Én hallottam akkor, mit mondtak:*

*Tévedtél vándor. Minden nemzedékben tévelyegnek álmodók, kik hamis álmodot látnak: Jeruzsálem királyságát . . . he-he.
És minden nemzedékben állunk így a küszöbön, oktatni tévelygő álmodókat értelemre:
Jeruzsálemnek gazdag nemzedék kell, siklusok, aranyak zsákja, építeni, kereskedni, enni, inni . . .
Isten Szentélye nélkül a hegyen és Dávid királyunk trónja nélkül és hősök pajzsai nélkül.*

Jeruzsálemnek aranyborjú kell, nem Bar Gijóra képe: szegény, koldus, se fegyvere, se látomása...
Jeruzsálemnek csend kell, arany és csend...
S nem rossz, hogy a britt sas leng a város falán
S nem baj, hogy arab les a hegyek csúcsán és mi lent vagyunk a völgyben...
— Megértetted, vándor?

És lőn, midőn befejezték szavukat és kacagtak: he-he, — megvonaglott a Messiás, mint akit vágnak késsel.
(Én is vonaglottam, mint akit vágnak késsel.)
Ha rátámadtak volna késsel és belédöfik szívébe — ott szökdelt volna, szívében a késsel, testük fölött...
Ám mert gúnnyal szúrták meg — legyőzték akkor,
A kalmárok.
És én hallottam, mint kérdezte véres szájjal: S hol a nemzedékek, kik jöttömre vártak?
Kik hívtak Rómából Titus diadalívétől a királyság küszöbéhez?
S én hallottam, mint búgott: Nincsenek velem a nemzedékek... Jaj nekem, jaj.
S jaj neked, én országom a Jordánnak két partján!
És megfordult a Messiás és elfordítá útját. — Hová? Nem tudom én. Nem tudom én, elbeszélő.
Talán ő a sakál, aki jajong itt, Kanáán szőlőkertjei közt...
Talán ment bujdosni a magányosságba, a legmagányosabb várba,
Macada várába... S ott ül ruhátlanul.
Tikkasztó nap perzseli és a test oly bágyadt... Csak ül.
S legyen gyülevésze nyaldossa sajtó sebét... csak ül.
S az éj megparancsolja a sivatag szeleinek, hozzanak a Holt-tenger sós vizéből és fujják orrikaikból
Sebeire a rejtelmes embernek, aki ül, csak ül. — — —
Talán nem... Tán énbelém szállt. S ül a bordáim közt és lobog és dühöng és ordít, mint oroslán lelke...
S én nem mondom meg senkinek, hogy itt rejtőzik bordáim közt.
S én etetem élő hússal és itatom vérrel, mely jobb a bornál.
S én dalolok neki mélységes mélyen, csellón:
Gyászénekeket, hajnali zsoltárokat, atyáim atyáinak böjtimáiból.
S mikor felkel a Hold, mint próféta-arc, az Olajfák hegyén, dalolok neki mélységes mélyen a hárfán:

Szép ő, szép a te örökkévaló Jeruzsálemed,
A Hold sugarában, Dávid házának királyi koronájával,
S látom Izrael nemzedékeit, fehér átvetőkben, fejükön félelmes fényvel,
Várnak a hívó szavára — — —

Míg reszkető remegés rezeg át combjaimon és behorpad orcám és megtorpan léptem
S ő a bordáim közt nyöszörög — — —
És forróság fut szemeimbe...
Talán nem... Tán ő volt az, aki fölszállt sas képében Kidron völgyéből,
S repült és kört huzott a Szentély hegye körül és sírt.
Én láttam őt, midőn kört huzott s hallottam sírását. Madársírását... S szóltam: síró madár, nem ez-e
A reménység vége, a bucsuzás köre: a befejezés?
Izrael Messiássága madár képében bucsuzik a Szentély hegyétől...
S a sas befejezte körét és elrepült a Tenger felé.
Repült, szárnyak csattogása nélkül és oly komor volt.
Talán Titus városába, a diadalíves kapuhoz tért vissza, vissza,
Ujra láthatatlan test, láncában, kétezer évre, és feje lemélyed: a zsidó vér kutjába.
Törvénye szerint a Messiásnak. — — —
Ujra kétezer évre... Ki tudja, vajjon nem-e.

A megalázott Jeruzsálemben, 5690.

Héberből fordította: Patai József.

Kivágás a „Vorwärts“ című amerikai jidis napilapból. Balra Rudolf Schildkraut, a felesége és fia József. Fönt a lublini jesiva két talmudistája; alatta 91 éves repülő-utas; jobbra a „belga szépségkirálynő“

Dr. Miller Simon (Yonkers, N. Y.): A zsidó sajtó Amerikában

Ha az amerikai zsidó sajtóról esik szó, akkor elsősorban a newyorki jiddis sajtótermékek jönnek tekintetbe és utánuk két angol hetilap. Ezek nagy befolyású orgánusok, nagy méretűek és országos lapok presztizsét élvezik. Sokszázezres példányban jelennek meg, nagy terjedelemben és az egész országban érdeklődéssel olvassák. A más városokban megjelenő lapok valamennyien csak helyi érdekűek.

A jiddis sajtó óriási intézménnyé fejlődött az utolsó harminc év alatt. Nemcsak fóruma és szócsöve a zsidóság zömének, hanem egyben amerikaiasító közege is, amely bevezeti kellő megértéssel az új hon misztikumaiba és jó hazafit, hazát szerető és imádó embert csinál a bevándorlottból.

Mielőtt a mult század nyolcvanas éveiben, a nagy kivándorlási hullám ide hozott zsidókat a keleti országokból, az itteni zsidóság főképp német bevándorlókból és kevés spanyol, ladino zsidókból állott. Egynéhány német és angol hetilapocska volt akkor az amerikai zsidó sajtó és ez kizárólagosan a reform-zsidóság szolgálatában állott. Azonban volt már akkor egynéhány jólszerkesztett és sokat olvasott héber hetilap is, valamint néhány tengődő jiddis folyóiratocska, a radikális elemek, az Oroszországból ide menekült felkelők, szocialisták és nihilisták szócsövei.

Mihelyt beállt a nagy zsidó népvándorlás Kelet Európából és a zsidó lakosság száma felszökent százötvenezerrel egymillióra, beállt a szükség egy sajtóra, amelyet az újonnan jöttek el tudnak olvasni, amely őket és pszichéjüket megérti és amely őket fogja szolgálni. Így keletkezett akkor a jiddis sajtó, amely hamar kinőtt és amely még most is, az idegenek teljes amerikaizálása után

nagy és hatalmas, habár a hanyatlás már beállott.

Az első jiddis lapok munkáslapok voltak, csak aztán jöttek a polgári lapok, amelyek alapkövei lettek a jiddis sajtónak. Az első nagy napilap a *Tageblatt* volt, amelyet egy nagyon vallásos lengyel bevándorló, Jechezkel Sárason 1885-ben alapított és csak két évvel ezelőtt olvadt bele egy más konzervatív napilapba.

Jelenleg hét jiddis napilap jelenik meg Amerikában, három, mégpedig a legnagyobbak, New Yorkban, négy a vidéken. A newyorki lapok név szerint: *Forwertz*, *Morgen Journal*, *Tog*. Csikágóban jelenik meg a *Jiddiser Courirer*, St. Louisban a *Jiddise Stimme*, Philadelphiában a *Jiddise Welt* és Clevelandban ugyanilyen nevű ujság.

A *Forwertz* a világ legnagyobb jiddis napilapja, zsidó munkáslap, szocialista programmal, de a cionizmust is, mint minden zsidó közügyet melegen felkarolja. Egynegyed millió példányszámban jelenik meg naponta. A főszerkesztő, Mr. Ab Cahan, neves szocialista vezér, kitűnő angol és jiddis íróember, akinek jó neve van az irodalomban. A lap a zsidó szocialista szervezet tulajdona. Nemrégén még hadilábon állott Istennel és *Jom kipur-bálokat* rendezett zsidó templomok szomszédságában. A cionizmus hatása alatt zsidóbb lett, most a főünnepeken egyáltalában nem jelenik meg és hasábjain vallásos árucikkeket is hirdet. A zsidósággal és problémáival ép annyit foglalkozik, mint a szocializmussal. Mindenki olvassa, az *orthodoxok is*, mert népszerűen és érdekesen van megírva.

A *Morgen Journal* az egyedüli reggeli napilap és százezer példányban jelenik meg. Konzervatív irányú, a szilárd középosztály és a vallásos zsidóság hivatalos lapja. Az egyedüli lap, amely

STUDIES OF ATTRACTIVE JEWISH WOMEN - פארזעצטע פון שעהנע אדימע פרויען-טיפען

Submitted by our

אונזערע און אפרייטע-אויס

מיס מאטילדא וואסערמאן פון ארענז-סיטי
MISS MATILDA WASSERMAN Orange N. Y.

סיסטערס טוואו - די שטארקע מיטגלידער פון
SISTERS TWO - The Strong members of Kobylna

מיס עסטער ראפין פון וואשטאן סאלעם
MISS ESTHER RUFFIN
of Winston Salem N. C.
one of the two winners in
the original play contest
recently conducted by the
Reynolds High School

מיס יקריטא ליפריא פון
MISS YKITA LIPRIAN
of New York

מיס רוזע באום פון ניו יארק
MISS ROSE BAUM of New York

מיס אַננא קאַופמאַן פון ברוקלין
MISS ANNA KAUFMAN of the Bronx N. Y. who was awarded a prize at a
beauty contest recently held by the Bronx Young Men's Hebrew Association.
She is the daughter of Morris Kaufman of Int. Fur Workers I

מיס ראַכעל פֿריד פון ראַבאָווער
MISS RACHEL FRIED of Rabauwer

מיס ליליאן גאָלדבערג פון ברוקלין
MISS LILLIAN GOLDBERG of Brooklyn N. Y.

„Portreten fun shehne idische Frauentipen“
Egy lap a „Vorwärts“ című newyorki jidis napilapból.
„Zsidó szépségkirálynők“
(A lap eredeti nagysága körülbelül fél méter széles és háromnegyed méter magas)

*Louis Rittenberg,
The American Hebrew
Managing Editor,*

„The American Hebrew“ érme azoknak a jutalmazására, akik az amerikai zsidók és keresztények közötti viszony javítása körül érdemeket szereznek

*Isaac Landmann,
Editor, The American Hebrew
New-York, U. S. A.*

szombaton és ünnepnapokon nem jelenik meg. Cionista jellegű, hasábjain sohasem hallatszik egy anticionista szó, hacsak nem mint hírszolgálat. Vezércikkei a legjobbak és a legjózanabbak. Hírszolgálat a legjobb és a legelterjedtebb. A főszerkesztő Mr. Peter Viernik, zsidó történész és talmid chochom. Egy időben a *Journal* munkatársai irányították az egész cionista politikát Amerikában. Ez a lap két nevezetes zsidó család (Sza-perstein és Kamaika) tulajdona.

A *Tog* magas irodalmi nívón álló semleges napilap, amely százezernél több példányban jelenik meg naponta. Hivatalosan cionista jellegű, a tulajdonosa Mr. Shapiró cionista, úgyszintén a főszerkesztője dr. J. Margosesz, hasábjain azonban minden irány kap kifejezést, még a Bund is. A munkatársak az irodalmi világ kiváló tehetségei. Egy tető alatt dolgozik ottan dr. Koralnik, S. Rosenfeld, S. Higer, dr. Zittofsky, dr. Dubnov, Apatusu, Perez Hirsbein, Ruben Breinin, A. S. Sachs és sok más. Ez a lap a művelt és gondolkodó zsidóság lapja. Egyik kiváló munkatársa a Budapestről ideszármazott női író, Sara Smith (Braumstein), aki regényeket, elbeszéléseket és női érdekű cikkeket ír.

A többi négy napilap vicinálisjellegű és legtöbbször newyorki hírlapírók termékeit közli le, vagy európai lapokból vesz át cikkeket. Egy-egy vidéki napilap példányszáma meghaladja a 20—25 ezret. A newyorki napilapok naponta legalább 12—16 oldal terjedelemben jelennek meg, vasárnaponként pedig nagyított különkiadásban látnak napvilágot, irodalmi melléklettel. A vidéki lapok hétköznap 6—8 oldalasak, vasárnap pedig 10 oldalasak.

A zsidó sajtó elsőrangú hírszolgálatán kívül

művel és nevel, tudományos és irodalmi cikkeket közöl, valóságos akadémiája a zsidó olvasónak. Szereti is a zsidó olvasó lapját, mert neki a lap egy Jabné, ahol saját nyelvén műveltségre és tudományra tehet szert. Az angol olvasó csak folyóiratokban találhatja azt, amit a zsidó olvasó napilapjában. A jiddis lapok hírszolgálatának nincsen határa; belekapcsolja olvasóját az összzsidóságba és ott tartja szorosán. Minden országban van tudósító. A bécsi tudósítók Magyarországról is beszámolnak és nem a legjobb színben festik le a magyar zsidóságot, aminek következménye az, hogy nincs itt nagy szimpátia a magyar zsidóság iránt. Világgá kürtölik a magyar zsidóság nagy asszimilációját, zsidótlanságát és elbizakodottságát. Ismeri itt mindenki a híres szakadásokat, az orthodox harcokat és a neológ csendéletet.

Meg kell azonban mondani, hogy az amerikai zsidóság ismeri a magyar zsidó tudósokat és tiszteli őket. Ismerik a külföldre került magyar zsidó nagyságokat, Klein és Fodor jeruzsálemi, Guttmann breszlai, Krausz bécsi professzorokat és a Magyarországon működők közül Blaut, Patait, Löw, Kecskeméti és Kiss rabbikat és még néhány személyiséget, akik az összzsidóság fórumán ki-tüntetették magukat. Ezek az egyedüliek, akik összeköttetést fontak a magyar elzárkózott zsidóság és az összzsidóság között.

A jiddis sajtó már sikerének tetőfokát érte el. Beállott a hanyatlás. A régi olvasók kihalnak és az itt nevelkedett új nemzedék nem tud jiddisül. Az amerikai szenzációs sajtó foglalja le egészen. Új az ízlés, és mások a követelések. Egy zsidó olvasó elhalálózásával a jiddis sajtó vesz egy olvasót, aki nem pótolható. Sajnálatos tény ez, mert a jiddis sajtó nagy irodalmat teremtett és

könyvolvasókat nevelt jó ízléssel. Kinőtt egy egész írógárda és a zsargonból zamatos, irodalmilag megalapozott nyelv lett.

A jiddis sajtó megpróbálkozik érdekkörébe bevonni az új generációt. *Vasárnaponként angol mellékletet ad zsidó érdekű cikkekkel.* Egyelőre a siker még nem nagy. *A zsidók nyelve az angol lett. A zsidó házban nem hallani már a jiddis nyelvet és ez az oka a jiddis sajtó hanyatlásának.* A zsidó élet Amerikában lassanként elveszti zsidó jellegét, a zsidó vonások elmosódnak és alig van külön zsidó érdek. Ezért aztán kiesik szemünk láttára a talaj a jiddis sajtó alól. *Zsidó bevándorlók sem jönnek már.* A múlt évben összesen alig tizenötezer zsidó lépte át Amerika kapuit. A bevándorló volt a gernice a jiddis sajtónak harminc éven keresztül.

Nagy szerepet játszik a néhány év óta létező *Zsidó Távirati Ügynökség* (I. T. A.), amely kizárólagosan zsidó érdekű híreket szerez és továbbít a különféle sajtónak. A jiddis lapoknak megvan a maguk külön hírszerző szolgálatuk, de használják a zsidó ügynökséget is. A nagy angol sajtó is bízik benne és leközli híreit. Ez az ügynökség egy kis *napilapot*, *bulletint* is kiad, amely hozza a híreket minden kommentár nélkül. Egyelőre hétezer olvasója van ennek az angol nyelvű bulletinnek, de az olvasók szaporodnak évről-évre. Meg kell jegyezni, hogy a háború utáni évek óta a nagy angol sajtó is sok helyt ad zsidó érdekű híreknek.

A jiddis sajtó befolyása azonban még nagy, hirdetési értéke elismert és hirdetési helyekért magas árat követelnek. Mi lesz a jiddis sajtó jövője? Nehéz megjósolni. Biztos, hogy átengedi helyét egy sajtónak, amely angolban fog megjelenni és lesznek zsidó napilapok az új kor anyanyelvén.

A newyorki *Jiddis Morgen Journal* kiad egy jiddis hetilapot *Der Amerikáner* név alatt, amelynek *nyolcvanezer olvasója van.* Szépirodalmi, publicisztikai és zsidó politikai munkatársai a *Morgen Journal* szerkesztőségéből sorakoznak. Terjedelme harminc oldal.

A *Forvertz* kiadásában jelenik meg egy elsőrangú havi folyóirat, *Die Zukunft* név alatt. Társadalmi problémák foglalják el az első helyet. Könyvbírálatok és zsidó eszmék teszik ki a többit. *Huszonötezer olvasója van* ennek a folyóiratnak, mely magas irodalmi nívón áll.

Az orosz szovjetkormány egy jiddis napilapot tart fenn New Yorkban *Die Freiheit* néven, avval a nyílt céllal, hogy elégedetlenséget szítson a zsidó munkásrétegekben. Példányszáma elenyészően kicsi, a zsidó munkástömegek félre nem vezethetők. Hogy miért tűri az amerikai kormány, érthetetlen.

Megjelenik New Yorkban még néhány jiddis *szaklap* és *szervezeti közlöny* nagyon sok példányban. A zsidó anarchistáknak, akiket a cári üldözések idevetettek, van egy hetilapjuk, *Die Freie*

Arbeiter Stimme, amely már több, mint huszonöt éve jelenik meg.

A sok angol zsidó hetilap közül kettőt ki kell emelni, mint országos érdekűt. Mind a kettő New Yorkban jelenik meg és igen elterjedt. A *Jewish Tribune* markáns zsidó programmal bíró hetilap, öntudatos szellemmel, cionista jelleggel és bátor fellépéssel. Általános jellegű az *American Hebrew*, amely az asszimiláns zsidóság hivatalos lapja, körülötte csoportosul a reform-elem. De ez is természetesen helyt ad a Palesztinamunka méltatásának és ismertetésének. Az *American Hebrew* editorja *Israel Landmann*, managing editorja a magyar származású *Louis Rittenberg*, aki számos magyar művet fordított le angolra, megnyitva előttük a nagy amerikai piacot. A *Tribune* „circulatio“-ja huszonötezer. Az *American Hebrew* példányszáma sem kisebb.

Szép és tartalmas havi folyóiratot ad ki a *Bné Brith* zsidó rend tagjainak *The Messenger* néven, gazdag zsidó érdekű irodalmi tartalommal és jó publicisztikával. A zsidó reneszánsz első helyet kap benne. A többi angol zsidó folyóirat csak helyi érdekű.

Külön osztályba tartoznak a *Menora Journal* és *Reflex* havi folyóiratok és a *Jewish Quarterly Review* negyedéves szemle.

A *Menorah Journal* (18 éve áll fenn) egyetem végzett zsidók, intellektuelek folyóirata, amely gyönyörűen kiállítva jelenik meg havonta New Yorkban. A zsidóság legjobbjai beszélnek hasábjain. A zsidó reneszánsznak van szentelve, a zsidó művészetet és tudományokat ismerteti és bátorítja. Az új, itt nevelkedett generáció sorakozik körülötte. A célja, mint a *Mult és Jövőé*, nemes, ön-

Amerikai zsidó újságárus. Szomszédja a perces „kölcson“ olvassa a jidis lapokat

tudatosságot belevinni a zsidó intelligencia körébe, megismertetni velük népük kultúráját.

A *Reflex* kritikai havi folyóirat, amelyet dr. S. M. Melamed ad ki Csikágóban. Ez is a művelt zsidónak van szánva, aki kritikus szemmel nézi a zsidó világot és érdekeit. A munkatársak mind amerikaiak. Öt év előtt kezdett megjelenni.

A *Jewish Quarterly Review* Philadelphiában jelenik meg és kizárólagosan a zsidó tudományoknak van szentelve, ahol zsidó tudósok, teológusok és történészek búvárkodnak és elmélkednek. Olyan fajta, mint a Budapesten megjelenő *Hazofeh*, amelyet dr. Blau ad ki.

Cikkem nem lenne teljes, ha nem említeném, hogy New Yorkban jelenik meg egy héber hetilap *Hadoar* (Posta) címmel és már a tizedik év folyamot járja. *Előfizetőinek száma meghaladja a hétezret.* A nyelve modern. Munkatársai az itteni héber írók és tudósok, akiknek száma vagy kétszáz. Több héber költő ott kapta első biztatását. A cionista szervezet szubvencionálja.

A cionista szervezet egy hetilapot ad ki: *The New Palestine*, amely 15 ezer példányban jelenik meg s egészében a mozgalomnak van szentelve.

A zsidó gyermekek számára három havi folyóirat készül: *Hanoar* (Ifjúság), héberül, kiadja a Héber Tanítók Szövetsége; *The Young Judea*, kiadja a zsidó nemzeti ifjúság szervezete és *Young Israel*, amelyet a reform zsidóság művelődési szakosztálya ad ki. Mind a három kitűnően van megszerkesztve.

Az orthodox zsidóságnak nincsen szócsöve, nincsen pártlapja, nincsen fegyvere, mellyel nézeteit védhetné vagy propagálhatná.

Ez a sok lap mindenesetre arra enged következtetni, hogy nincsen múltféltben a zsidóság Amerikában. Igaz, a megszokott, régi kivesz közülünk, de valami új keletkezik, amely biztat, hogy a zsidóság lángja tovább fog égni és világosságot szórni a föld e részén is.

Sebesi Ernő: Holdimádó este*)

Gondverte homlokuk már feldobálták
És imádattal vigyáztak holdtöltét,
De felleg borúlt: reményük megölték
S csak álltak komor daccal, mint a szálfák.

Még fordul fej keletnek és nyugatnak,
Riadt zsidószem holdcsudára éhes,
Egy részeg subanc most tér kedveséhez
S az égre kóbor kutyák felugatnak.

Szobánk faláról ijesztnek mord árnyak,
Kis, félrevert szívek már csöndre várnak
S tárt ablakunk örült delejben égett.

És emlékszem apámra — zord kísértet,
Még vak szemében is zöld félsz kísértett
És kicsukta a villámos vendéget.

*) Mutató az ismert szlovenszkói poéta új verseskönyvéből.

Kertész Ödön:

A „MIKÉFE“ problémája

Az a lelkes szeretet, mely ez évszázados egyesület iránt a magyar zsidóság költője és publicistája: dr. Patai József részéről állandóan megnyilatkozik, bátorít fel arra, hogy a *Múlt és Jövőben* feltárjam a MIKÉFE problémáját, válságos helyzetét és megjelöljem a kibontakozás útját. E hangok ünnepi gyertyák fénye mellől törnek elő, az intézet templomában legutóbb tartott szabadulóünnepély hatása alatt, amidőn többszáz ember előtt búcsúztatta el az életbe kilépő 24 ifjút az egyesületnek minden szépért és nemesért lelkesülő elnöke: dr. Stein Emil. Huszonötödször tartotta avató ünnepi beszédét az egyesület lelkes fővédnöke és díszelnöke: dr. Hevesi Simon vezető főrabbi. A 150 növendék sorsát intéző vezetőség arcán azonban nem a nemes munka nyomán támadó boldog meglepedettség, hanem a lelket megnyomó gond mutatkozott. Csaknem három emberöltőt élt át az egyesület és a 9. évtized lezárulása előtt megjelent a nagy kérdőjel: hogy lesz tovább? Vajjon a most felszabadultakat követni fogják-e az újabbak? És nem csupán csak az egyesület történetének aranylapjai maradnak-e meg a zsidó múzeum részére? Nem éppen a MIKÉFE lesz-e az, mely a mai súlyos idők első áldozatául esik? *Ez ma már nem a filantropia kérdése, hanem az egész magyar zsidóság ügye, melynek a közeljövőben döntenie kell arról, hogy szükség van-e továbbra is a zsidóságnak ipari és mezőgazdasági kiképző intézményre, hogy az általános műveltséget és az egyetemre való előkészítést intéző két gimnázium mellett nélkülözheti-e egyetlen gazdasági szakiskoláját? Hogy vajjon átmegy-e a köztudatba, hogy eme intézmény élete nem egy nemes célokért hevülő egyesület párszáz tagjának teherbíró képességén dől el, hanem, hogy a legnagyobb zsidó közület kultúrprogramjába sorozva, létéről megfelelően gondoskodik.*

A MIKÉFÉ-nek két intézménye van. Az egyik: a *tanoncotthon*, mely a mai körülmények között különösen nagy missziót teljesít és mely szerény keretben a zsidó társadalom minimális áldozatkészségével fenntartható. Az iparosképzés terén 1 1/2 évtized óta stagnálás van, ami a bűnnél is nagyobb hiba. Hogy mily nagy teendők vannak e téren, azt részletezni e cikk keretében nem lehet.

A másik intézmény: a *kertészképző-telep*, egy iskola, melynek nagyszerűen kifejlesztett üzeme megtévesztő hatást gyakorol a társadalomra, mely azt hiszi, hogy egy ily üzemnek fenn kell tartania magát. Tudnia kell azonban, hogy ez inkább teherterhelés, melyet az oktatás feltétlenül megkíván, de a gazdasági és elméleti oktató személyzet és 40 növendék fenntartását nem fedezheti. Mert ha a *virágkertészet* óriási energia mellett hoz is vala-

mit, ott van még nyolc üzem, melyek inkább veszteségesek. Ehhez járul a horribilis tartozás kamatterhe. Mivel a már említett oknál fogva és nem kevésbé a súlyos gazdasági viszonyok miatt adományok csak kis mértékben fedezik a szükségletet, a deficit évről-évre nő és ez magyarázza az adósságok felhalmozását is. De a mai helyzet a részleges leépítést is gátolja, minden értékbecslés csak fiktív, minden eladási, parcellázási, vagy bérbeadókiadás meddő, minden nagy segítség lehetősége kilátástalan.

Mi a teendő tehát?

E kérdésre csak a magyar zsidóság legjobbjai adhatnak feleletet. Az utódai ama nagyoknak, kik 1842-ben életrekeltek és a követői az eszmé zászolóhordozóinak, kik egy boldog időben mintegy két évtizeddel ezelőtt egy nagy alkotó: dr. Neumann Ármin lelkes agitációjára a kertész-képzőtelepet megvalósították.

A múlt század ötvenes éveinek egyik egyesületi mérlegében egy tétel így található: „A tettes pesti izr. hitközségtől, ugyanennél az egyesület részére fekvő tőkétől...“ Valószínű, hogy a „tettes“ szó a tekintetes rövidítése. De szószerint véve, csakugyan a pesti izr. hitközség tekinthető ezen egyesület tettesének. Az alapítás hozzáfűződik, a hitközség harcol a céhekkal a növendékek felszabadításáért, szabályozza az egyesület működését, földművelési alapot létesít, időnként kijelöli az egyesület elnökeit vezetőférfiai sorából, szubvenciót folyósít az egyesület céljaira. És ott vannak az alapszabályok, melyek szerint az egyesület feloszlása esetén minden vagyon a pesti izr. hitközségre száll, azon határozott kikötéssel, hogy e vagyon egy külön kuratórium kezelése mellett csak az alapszabályokban foglalt célokra fordítható.

Példaként említve, az alapítványi zsidó gimnázium évente 70—80.000 pengőjébe kerül a hitközségnek, nem számítva a beruházások annuitását és azt, hogy a gimnáziumot segítő baráti egyesület nagyszerű eredményt produkál. A kertész-képző-telep, vagyis helyesebben a mezőgazdasági és kertészeti iskola évi fenntartása 50.000 pengőt kíván. Ez az összeg 50%-ára fedezetül szolgál a fizető növendékek hozzájárulása, az adományok és a termelés hozadéka. Anyagilag tehát kis probléma lenne ezen intézmény fenntartása, melyre bőséges kárpótlásul szolgál az adósságoktól mentesített félmillió vagyon.

Az átveendő telep teljesen alkalmas arra, hogy a már évek óta sürgetett középfokú földművelés- és gazdasági iskola megvalósíthatassék, mely iskola hivatva lenne megfelelő szakértelemű gazdasági tisztviselőket nevelni és megteremteni a lehetőséget ahhoz, hogy a zsidó kis- és törpebirtokosok, a sokszor a szájuktól elvont falat által szerzett földcséként okszerű műveléssel megtarthassák és fejleszthessék.

Mi szükséges tehát? Egy nagy akarás, egy szent felbuzdulás, mely már néhány egyesületi ala-

pon álló zsidó intézmény átvételét eredményezte. Ez történt a legutolsó években az Izraelita Siker-némák Országos Intézetével és a lovag Wechselmann Ignác és neje, Neuschloss Zsófia vakok tanintézetével.

A MIKÉFE vezetősége felelősége teljes tudatában ajánlaná fel a hitközségnek értékes kincsét. Mert érzi, hogy néhány esztendő fölmésztheti azt a vagyont, mely ma még kis áldozattal megmenthető. A tanoncotthonnál még ez az áldozatkészség sem szükséges, mert itt a hitközség egy mintegy 200.000 pengőt érő objektumhoz juthatna, továbbá a fenntartáshoz szükséges fedezethez.

Az ilyirányú memorandum beterjesztése előtt azért kell a nagy nyilvánosság elé vinni a kérdést, hogy a zsidó közvélemény állásfoglalását megtudhassuk.

És ha a magyar zsidóság az intézmény további létét szükségesnek tartja, úgy nem lehet kétséges a hitközség érdemes vezetőségének döntése, mely gyors cselekvéssel útját állja a zsidó mezőgazdasági kultúrintézmény megsemmisülésének.

Felhívás

Avigdor Haméiri barátaihoz és a héberül értő közönséghez!

Egy rég óhajtott terv áll keresztülvitele előtt, hírneves, Palesztinában lakó héber költőnk és írónk, Avigdor Haméiri összes műveinek kiadása.

Ugy a héber, mint a magyar irodalom terén nagy jelentősége lesz ennek a húsz kötetből álló műnek a megjelenése, mert ezek Petőfi, Ady, Makai, Kiss József és Patai fordításait is fel fogják ölelni s ezáltal, úgy mint Madách Ember Tragédiája, ők is a héberre való fordításuk révén a keleti irodalom közkinccsivé válnak.

E művek hívei és barátai olymódú támogatása által jelenhetnek meg, ha azokat ők előre megrendelik és az értük járó összeget, — mely ily előrendelés esetén 25%-kal olcsóbb 80 pengő helyett csupán 60 pengő — 1931. év végéig tetsésszerű részletekben befizetik.

Tegye meg mindenki megrendelését *mielőbb*, hassanak oda, hogy a városok és egyletek könyvtárai a megrendelők sorában legyenek, egyrészt, hogy a könyvtárak ezen értékes könyvekkel gazdagodjanak, másrészt, hogy Haméirivel szemben való kötelezettségnek eleget tegyenek.

Magyarországon a megrendelések és befizetések a *Mult és Jövő* kiadóhivatalához, Budapest, VI., Revay-utca 14.;

Csehszlovákiában a megrendelések Berger Márton Mukacevo, Masarykova 16., a befizetések Zsidó Hitelszövetkezet Uzhorod (Ungvár) címre;

Romániában a megrendelések és befizetések az *Uj Kelet* kiadóhivatalához eszközlendők.

A jugoszláviai és egyéb külföldi megrendelések szintén a *Mult és Jövő*-höz küldhetők.

Az Előkészítő Bizottság.

Zsidó sarkophag a Vigna Randaninin levő katakombából (II. század) Középen a Menóra, alatta és körülötte Amorok
Museo Nazionale della Terme, Roma) Jüdischer Sarkophag aus den Katakomben in Rom (II. Jh.)

Dr. Munkácsi Ernő: Római napló

Dr. Munkácsi Ernő, a Pesti Hitközség főügyésze, több zsidóvonatkozású szakmunka szerzője, ismételt római látogatásainak impresszióiról és az örök város történeti hangulatairól számol be érdekes cikksorozatában, mely rövidesen könyvalakban is megjelenik a *Múlt és Jövő* kiadásában. A lendületes útleírás nemcsak poétikus szépségeket, de speciális viszonyainkra vonatkozó sok tanulságot is nyújt. Szerk.

RÓMA SZÜLETÉS NAPJÁN.

Április 21-ike van, Róma városának születésnapja. Minden ház fel van lobogóva. A Palazza Venezia előtti téren 50.000 ember hallgatja a Duce ünnepi beszédét. A Capitoliumon a Palazzo del Senatore-t Róma városának történeti gobelinjei díszítik s ékes látványul szolgálnak azoknak, akik innen szemlélik a nemzeti reneszánszban élő Róma hatalmas megmozdulását. A Corsón százezernyi tömeg hömpölyög, egyesületek, testületek, front-harcosok és sportklubok. Mindannyian katonás fegyelmezettséggel hódolnak a történeti gondolat előtt, amely Itália jelenének és a nevelés hatalmas ereje folytán, jövőjének aktív tényezője lett. Délután a tömeg ellepi a Pinció hegyoldalát. Az évszázados piniák, babérfák, ciprusok és pálmák tövében ünnepel az Örök Város. A színes tömegben kiválnak a balillák, akiket délelőtt avatott a Duce a nemzeti gondolat harcosaivá. Öntudat, büszkeség sugárzik az ifjak szeméből. Ezt a háború után fölserdült ifjú nemzedéket már áthatotta a történeti multa büszke és a jövőre való elhivatottságot hirdető nemzeti eszmék regeneráló ereje. S amint a lemenő nap megvilágításában végigtekint-

tek az Örök Városon, a paloták és templomok héthalmom elterülő tömegében, két kupola tűnik fel. Mindkettőnek érczete sugárzik a fénytől. Túl a Tiberisen a Mons Vaticanus emelkedésén a S. Pietro kupolája; a Tiberisen innen, valamivel kisebb magasságban: a római zsidók büszkesége, a római zsinagóga, „Il Tempio“.

Róma városában, a zsidóság évezredes szenvedésének e történeti színhelyén, büszkeséget, öntudatot, egyenjogúságot hirdető zsidó templom magas kupolája!

Szent Péter temploma és a római zsinagóga!

Át vagyok hatva a nemzeti megmozdulás és ama hatalmas erő látványától, amelyet a nemzeti gondolatban újjáéledt Itália Róma városának születésnapján mutatott. *S ez a nemzeti gondolat a Concordatumban szövetségre lépett az Egyházzal. Történeti esemény és világra szóló gondolat! Mert tisztába lehetünk azzal, hogy a XX. században csak két rendszer van, mely a nevelés és a világnézet számára szilárd alapul szolgálhat. E két világnézeti rendszer: a történeti, nemzeti organizáció s a szocializmus.*

A fascizmus vezérkara tisztában volt azzal, hogy történeti és nemzeti világnézet alapján, valóság nélkül nem lehet az ifjúságot nevelni. Éppen oly erőssége ez a történeti és nemzeti alapon való nevelésnek, mint ahogy a szocializmus nemzetközi tanának erős támasztéka a természet-tudományi felfogás. Mindkét ideológia rendkívül alkalmas arra, hogy megkapja az ifjúság lelkét és öntudatos, kitartó harcosokat neveljen belőle.

S ha ezeket meggondoljuk, természetesnek találjuk, hogy a világháború és az azt követő kommunista kísérletek után ujjászervezkedő polgári társadalom nagy súlyt fektet a történeti és nemzeti érzésekkel áthatott vallásos nevelésre. Ebben találjuk meg egyik indító okát az olasz állam és a Vatikán között létrejött concordatumnak. A „liberális“ Olaszország fennállhatott vallás-oktatás nélkül is. A fascista, határozottan nemzeti Itália csak úgy biztosíthatja jövőjét, ha ifjúságába beoltja teljesen azt a világnézetet, amelyet a történeti multra támaszkodó vallásos nevelés nyújt. *A fascizmus vezetői jól felismerték, hogy ez a legerősebb ellenszerv a nemzetközi szocializmus ellen!*

Amikor mindezeket átgondoltam, önkénytelenül a hazai viszonyok tárultak fel előttem. Mi is a „neonacionalizmus“ korát éljük. A mi ifjúságunk is vergődik a két ideológia között. A hivatalos irányzat, a történeti és nemzeti nevelés, nem lehet eredményes vallásos nevelés nélkül. *S ép ennél a pontnál találkozunk a magyar zsidó ifjúság nevelésének egy igen nagy nehézségével.*

A történeti gondolat nemcsak a politikai állam multját kutatja, mert a történelmi lélek a romantika ezer szálával csüng vallásának multján, hagyományainak történetén is. S míg a másvallású ifjúság pazonon kapja meg vallási multjának emlékeit és ereklyéit, mi zsidók, szegényebbek vagyunk. Kétezer év óta szétszórva élünk a nemzetek között, politikailag egybeolvadva másvallású embertársainkkal, de vallási különállásunkat változatlanul fenntartottuk. S ha a történeti multat keressük, megtaláljuk azt vallásunknak szenvedésekkel telt történetében. *Ha tehát a magyar zsidó ifjúság a történeti s nemzeti ideológia alapján akarjuk nevelni, sőt a felnöttek lelkének öntudatos művelésénél is, a legfontosabb eszköz: a mult emlékeinek feltárása, kegyeletteljes keresése, megbecsülése. At kell vinni a köztudatba, hogy nekünk is van multunk, hagyományunk és történetünk.* Hányszor tapasztalhattuk, hogy éppen a legműveltebb, történeti gondolatokkal áthatott lelkek váltak hűtlenné vallásunkhoz, mert keresték a zsidó történeti gondolatot és kellő tanítás nélkül nem találták meg. Ezen az állapoton változtatni kell!

Ezek a gondolatok vezérelnek, amidőn az alábbi sorokat papírra vetem. Egy történeti gondolattól áthatott lélek bolvong Olaszország történelmi vidékein. S keresi vallásának emlékeit, érdeklődik hitfelei viszonyai, szervezete és intézményei iránt, mert tudja, hogy a különbségek is, a történeti gondolat előtt becses különálló fejlődés eredményei és a mult emlékei erősítik a megszentelt hagyományokhoz való ragaszkodást.

S e följegyzések nyomán talán lesznek mások is, egyesek és iskolai csoportok, akik Itália földjén keresni fogják nemcsak a közismert történeti és művészeti emlékeket, de vallásunk történeté-

nek ereklyéit is. Ezzel talán hozzájárulok ahhoz, hogy a zsidó emlékek iránti szeretet általánosabb legyen és a történeti mult emlékeivel öntudatosabbá vált zsidó lelkek erősítsék közösségünket.

RÓMA JELENTŐSÉGE A ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETÉBEN.

A Rómába elzarándokoló idegenek többnyire meghatódva állanak meg a Fórumon, Titus diadalíve előtt, mivel jól érzik annak jelentőségét, hiszen a zsidóknak és Jeruzsálem városának története a keresztények előtt is ismert, közelálló és az ő kedélyvilágukat érinti. Még most is láthatjuk e diadalív domborművein a diadalmas római hadvezér győzelmi menetét: oda van préselve Jordán szent folyója egy ősz ember alakjában és ugyane diadalíven megláthatjuk a jeruzsálemi templom edényeit, a hétkarú lámpát, az aranyasztalt, a Törvényt őrző szent ládát és a jubileumi év ezüst kürtjeit. Közel 1800 év mult el, amióta Titus császárnak ezt a diadalívet emelték és a világot uraló akkori Rómából nincs ma más, mint rom és semmi

*Az új római zsidótemplom a Tiberis-partjáról nézve
Der neue jüdische Tempel in Rom*

futása, a felekezet méltóságának sülyedése. A saját községébe is utat talált a divatos szólamok áramlata: minden haladás volt, ami valójában közöny, értelmetlenség és hűtlenség volt, minden „kultúra” volt, ami tulajdonképpen a hitélet sarokbasöprése volt. Akik elsőknak, vezetőknak lettek volna hivatalva, megcsömörlötten félrehúzódtak s átengedték a vezetést a lélekben, szívben, igaz meggyőződésben utolsóknak. A vidék hitközségei sorvadtak, nagy gyülekezetekben nagy ünnepeken alig gyűltek már istentiszteletre, a zsidó ifjúság hitetlenné, közönyössé vált, s odafönn a fővárosban, a zsidó felekezeti lapok zajos tirádákat zengtek a hitélet mélyítéséről, egyéni kultuszt üztek, hasznos számíttással hiúságokat legyezgettek, „mennél több előfizető, s mennél kevesebb igazi zsidó”: ez volt a jelszó. Görögtüzeket gyújtottak és zsidó tüzeket oltogattak s a felekezet iránti ellenszenvet szítoták. Zsidó fejeket vertek be és zsidó diákokat kergettek s mindez jólesett a felekezet önmagukat vezetőknak kinevezett kibérlőinek, mert a saját kis, gyalázatos pecsenyékük ízesebbre sült a nemtelen tűz mellett...

A keze már reszketett a becskerek-i öreg papnak, gyakori szédülései voltak, először életében történt meg vele egy sebuot ünnepen, hogy a szószékre lépett, s egy hosszú, kínos percig nem tudott szóhoz jutni, az emlékezőtehetsége cserben hagyta őt, a kitűnő szónokot, s aztán így kezdte a beszédét:

— Híveim! Isten segítségét kérem, hogy ne hagyjon el most engem. Mert be kell vallanom, előre átgondolt beszédem egyetlen szava se jut az eszembe. Elnézésteket kérem.

Szép, megható szónoklatot tartott aztán akkor az öreg úr, bár kissé fáradtan és láthatóan erőlködve.

Felesége riadtan szorongott ott fönn a karzaton. Hosszú együttlétük ideje alatt ilyent még sohase tapasztalt az uránál.

Fokozottabb éberséggel vigyázott rá: ne izgassa magát; az orvosi megállapítás szerint akkor a szószéken egy kis vérömlés érte az agyát.

Egy napon Herr von Grünstein, a tapintatos és minduntalan szerepelni vágyó előljáró úr kereste fel az öreg urat dolgozószobájában, s elmondta neki udvarias szólamok és apró tánclejtésű gesztusok kíséretében, hogy az ő ajánlatára a chevra indítványt fog elfogadni, amely szerint a chevra szeretett papja és felesége iránti határtalan tisztelettől vezéreltetve, dízsírhelyet ajánl fel számukra a temetőkertben, s azt egy deputációval akarják átadni a hódolattal környezett főrabbi úrnak.

Az öreg úr újra csak kidobta Herr von Grünsteint a lakásából. Aki azonban nem állott el gyönyörű tervétől, hanem amikor röviddel ezután a pap fia, a budai pap jött haza látogatóba, félrevonta a péntekesti istentisztelet után, s arra kérte, hogy mint a család legidősebb tagja, fogadná va-

sárnap délelőtt a deputációt, a dízsírhely átvétele céljából. Az öreg úr észrevette a titkos sugdolódzást, s könnyekkel a szemében mondta a fiának:

— Tudom, fájdalmat okozott neked az a Narr. Ne vedd komolyan. Nem rossz ember, csak mindenáron szerepelni akar.

Aminthogy Herr von Grünstein csakugyan nem is akart gonoszságot elkövetni, s arra hivatkozott, hogy a maga és felesége számára is megvette a sírhelyet a temetőben, s őt más nem vezeti, csak az, hogy a temető kicsiny, szűk területe miatt esetleg — bis über hundert Jahr — nem lesz meg a méltó hely a hitközség papja számára. A díszoklevelet a sírhelyről különben nem adhatta át, mert a budai pap se fogadta a díszes deputációt, amelynek különben se akadt volna egyetlen résztvevője sem, mivel a becskerek-i hitközség túlnyomóan finomlelkületű tagokból állott s öreg papjukat rajongó szeretettel és határtalan tisztelettel vették körül.

Egy koratavaszi alkonyaton az öreg pap a nagy templomban volt egyedül, imádságaiba elmerülten. Keletnek fordult, úgy imádkozott. Csönd volt, nagy csönd a templomban.

Egyszerre csak egy hang szólalt meg a háta mögött.

A nesztfogó szőnyegen egy iskolásfiú suhant a háta mögé, s a néma templomban hirtelen csendült fel a hangja:

— Főtisztelendő úr! Lesz holnap hittan?

Az öreg úr a nemvárt hangtól úgy megijedt, hogy attól a perctől fogva nehéz légzést kapott. Alig tudott a lakásába bevánszorogni. Az erősen kifejlődött érzelmesedésnek ez az incidens adta meg a végzetes lökést.

Ágyba került, s bár csakhamar talpraállott, nem volt a régi többé. Nehezen járt, templomba is csak ritkán mehetett. A dolgozószobájában imádkoztak reggel, este tizen.

Chanuka táján a budai pap levelet kapott az édesanyjától. Gyöngéden kiméleteset: „Gyere haza, édes fiam, édesapának, aki egy kissé gyöngélkedik, ez örömet fog szerezni”.

Édesapa nagyon beteg volt már. Naphosszat karosszékekben ült, csak az imádsághoz állt fel. A budai pap-fiát megkérte otthoni tartózkodása idejében: helyettesítse egynéhány vidéki temetési, esketési szertartáson, Módoson, Ittebén, Szentgyörgyön, a környékbéli falvakban.

Amikor a budai pap elutazott hazulról, édesapja a szokottnál hosszasan áldotta meg. Apának és fiúnak szemében titkolt könnyek égtek.

A pályaudvaron, búcsúzaskor a budai pap orvos-sógora gyöngéd szeretettel adta annak tudtára, hogy remény nincsen apa felépüléséhez.

De azért még fel-fellobogott az elalvó mécses. Az öreg úr íróasztala mellé ülhetett újra, igen szép és mély tudományos dolgozatokat írt, szebb időben ki is járt az unokái látogatására, Ferikét, Lilikét, Editke unokáit végtelenül szerette.

Pészach előtti napokban azonban már nagyon gyöngé volt a szívverése. A városban különben is izgatott volt a hangulat; a háború már kitört, a szerb csapatok Pancsováig törtek elő, s Becskerekéről az aggodalmaskodók hanyat-homlok menekültek, attól féltek: Becskerekig nyomulnak elő. Az öreg pap nem félt. Híveit is bízta. Forró magyar honszerelm dobogott a szívében és mély-séges istenbizalom. Lázasan, fáradtan egy szombatnapon szószékre állt s csodálatosan szépen beszélt a haza iránti hűségről, kitartásról.

Nem is kellett neki semmitől se tartania. A város lakossága végtelenül szerette, tisztelte, bizonyára a haja szála se görbült volna meg: bármiképpen fordultak volna az események.

Ez a szombati szereplése nagyon felizgatta újra. Családja most már éberem örködött, hogy a templomba ne járjon, ne szónokoljon.

Mégis egyik szombaton, amikor egyedül maradt egy percre a szobájában — a szobájából egyenesen a templomba nyíló ajtón át bevonszolta magát a templomba.

Dr. Pollák Győző, a hitközség elnöke rémülten rohant be a paplakásba.

— Mama! — kiáltotta reszketve a papnénak — apa a templomban van, prédikál. Alig tud a lábán állni.

Az öreg úr a szelid szemrehányásokra azután azt mondta:

— Meg kellett tennem. Egy szegény család fia lett barmicva, ahhoz szólanom kellett. Jámbor, szegény család. Megérdemlik.

Pészach előtti napon magához szólította a feleségét:

— Hallgasd meg, Erzsikém lelkem, a holnapi ünnepi prédikációm.

S halk, bágyadt hangon, szeliden mosolyogva, gyönyörű szavakat mondott el az örök pészachról, a túlvilági életről.

— Hát nem tudok én még beszélni? — kérdezte átszellemült, ragyogó arccal.

— Gyönyörű a beszéded, drága jó fiam — mondta a papné, könnybelábadt szemekkel, de hogy vajjon beszélhetsz-e holnap? Azt a doktor fogja megmondani.

— Üzentessed be — mondta zsörtölődve az öreg pap — üzentessed be, édes lelkem: tegyék ki a prédikációs táblát. Beszélni fogok holnap.

Azon az éjszakán elaludt szeliden örökre az öreg pap. Mosolygó arccal álmodott.

Temetésén a város templomainak tornyaiban megkondultak a harangok, az utcák során a lámpák gyászfátyollal voltak bevonva, az üzletek mind zárva voltak.

Sírhantja fölött árvák, özvegyek zokogtak. Ismeretlen emberek tavaszok jöttén virágot hoztak reá, s valahol a temető egyik rejtet fészken csalogány énekel egy csalogányszívű öreg, jószágos papról, akinek a lelke mindig fiatal maradt.

(Vége.)

A „BOSSZUÁLLÓ ISTEN“

Donáth Benjámint, ki már előadásiban és cikkeiben behatóan foglalkozott a „Bosszúálló Isten“ problémájával, most terjedelmes kötetben teszi közzé kutatásainak eredményét. Szerzőnket nemes szándék vezérelte műve megírásában, hogy — úgymond — a monotesita hívő világnak eme szégyenfoltját megszüntesse, elávolítsa. Miről is van tulajdonképpen szó. Bibliánk többszörösen ismétli e héber kitételt „pókir avón orosz“ és e héber szavaknak mai nyelvbe való áttétele folytán megrögződött a köztudatban az a gondolat, hogy ennek jelentése: „megbünteti az atyák vétkeit“ tudniillik a fiakon, az az Isten bosszút áll a fiakon az apák vétkeiért. Ezen állítás ellen tiltakozik Donáth Benjámint minden hevületével és minden tudásával. A könyvben kétségkívül sok tudomány van, ha nincs is betartva szigorúan mindenütt a tudományos rendszerezés és a megszokott feldolgozási mód.

Nem ismeretlen fogalom a nyelvek történetében, hogy egyazon gyök többféle jelentéssel is bír. A héberben ezek között első helyen áll a *pkd* radix, a maga megannyi jelentésével. A szótár tanúsága szerint pusztán a bibliai héberségben ezek lehetnek a jelentései: keresni, felkeresni, meglátogatni; meg szemlélni, megvizsgálni; kutatni, körül nézni; odanézni, nekilátni; felügyelni, megkísérteni, megdorgálni, felelősségre vonni, figyelembe venni, gondját viselni; meghatalmazni, megparancsolni. Donáth meggyőződéssel állítja és bizonyítja, hogy az említett helyeken az értelmezés téves, mert Istennek bosszúálló mivolta ellenkezik a biblia szellemével és erre filológiai bizonyítékokat is hoz. Ezen a bibliai helyen nem megbüntetni, hanem *figyelembe venni*, megemlékezni, értelmében használja a szent szöveg a szót. S így a tárgy igazsága éppen ellenkezőjére fordul. Védelem az utód számára az ősnak bűnössége s Isten ezt *enyhítő körülménynek tudja be*, mert az ősök bűne oka lehetett az utód bűnbeesésének! Ismeri ezt az elvet a modern jósbölcselet is, reámutattak erre inkább apokoptikus céllal a középkor és újkor zsidó bibliaexegétái és most Donáth Benjámint etimológiai, grammatikai és logikai bizonyítékokat szolgáltat a dolog mellett.

Szerzőnknek célja az, hogy kiküszöböltesse a keresztény hivatalos bibliafordításokból ezt a tévedést, melynek tarthatatlanságát meggyőzően igyekezett bizonyítani munkájában.

Késégtelen tény az, hogy a hivatalosoknak elismert Vugata szövegek nagyban hozzájárultak a zsidóellenes, bosszúálló ó-testamentumi istenfogalom teóriájának megalkotásához s valóban kívánatos lenne, ha ennek a szellemi, lelki anomáliának a megszüntetéséhez eredménnyel járulhatna hozzá. Köszönet és dicséret illeti Donáth Benjámint szorgalmáért és lelkiismeretességéért, amellyel munkáját végezte és megírta. Találja könyvének sikerében életének megnyugtató sikerét is. Végezetül az ő szavai: „Bosszúálló Isten nincs és nem is volt soha... törekednünk kell arra, hogy ez a feltétlenül téves és felületességből és tudatlanságból eredő fogalom örökre kiküszöböltesse. De rebus, quae non mut, nulla fiat men hi.“

Dr. Friedmann Dénes újpesti főrabbi.

MEGJELENT F. FÜRTH MARGIT ÚJ KÖNYVE:

BERURIA SIRATÁSA

ÁRA: 2.— PENGÓ.

Megrendelhető a *Múlt és Jövő kiadóhivatalában*
Budapest, VI., Révay-utca 14.

ZSIDÓ HUMOR

AZT NEM IS MONDOM...

R. Samuel Salant jeruzsálemi rabbi mondotta egyszer:

— Biztos vagyok benne, hogy amit én a híveimnek mondok, azt megteszik.

— Honnan ez a bizonyosság? — kérdezték.

— Mert — mosolyog R. Samuel — olyan dolgot, amit nem tesznek meg, azt nem is mondom nekik...

HÁTULRÓL.

R. Eizikl Charif, az éleseszű, pénteken délután a fürdőben ült és mosakodott a közlegő szombat tiszteletére. Valaki hátulról közeledett és összetévesztette őt valamelyik barátjával, nagyot ütött a hátára. R. Eizikl hátrafordult. Az illető remegve kiáltott fel:

— Bocsánat, rabbi, nem tudtam...

— Se baj — nevetett R. Eizikl — hátulról nem vagyok rabbi...

JOBBA AZ EMBER...

R. Chajim Auerbach lanschiei rabbi egyszer beszélgetett az utcán egy asszonnyal. Képmutató ellenségei erre izgatni kezdtek ellene:

— Egy rabbi beszéljen nővel az utcán!

Mire R. Chajim szeliden felelt:

— Jobb ha az ember egy asszonnyal beszél és az Uristenre gondol, mintha valaki az Uristennel beszél és egy asszonyra gondol...

A MEGMARADT TEMPLOMTÉGLÁK.

Mkor Kemelben befejezték a zsidótemplom építését, megmaradt egy rakás felhasználatlan téglák. Kérdést intéztek Rabbi Jiszroel Szalanthoz:

— Mit csináljunk ezekkel a téglákkal, melyek már szent célra voltak szánva és nem használhatók fel többé profán dolgokra?

— Ha tőlem függne — felelt Rabbi Jiszrael — befalaznám vele a női karzat ajtaját. Maradjanak az asszonyok otthon és neveljék a gyermekeiket.

AZOKAT LEGALÁBB NEM ISMERJÜK.

Mikor R. Josze Beer szlucki rabbi volt, panasszal fordult hozzá a hitközség, hogy sokan idegen húst hoznak be.

— És mi van ebben? — kérdi a rabbi.

— Hiszen „sechité-chue“ tilos! Idegenek vágása! Nem ismerjük őket!

— Nyugodjék meg — mosolygott a rabbi, — ha ehetünk a szluckiak vágásából, akiket jól ismerünk, annál inkább ehetünk az idegenekéből, akiket nem ismerünk...

SALAMONI ÍTÉLET.

Rabbi Mose Icele elé jött két pereskedő. Mindketten elsőrendű sírt vásároltak maguknak a szentegylettől és most vitatkoztak, melyiké a jobbik fekvésű sírhely? Rabbi Mose lecsendesítette a veszekedőket és meghozta az ítéletet:

— Az, aki előbb hal meg, kapja a jobbik fekvésű sírt. Ezentúl nem veszekedtek többé.

LÖW IMMÁNUEL

HIÁNYOS ZOOLOGIAI TUDÁSA

Egy tengerparti vendéglőben történt, amelynek tulajdonosa a Hirsch nevet viselte. A rituális koszt diétás és fűszertelen volt, ellenben annál paprikásabb a számla. Löw Immánuel nézi-nézi csendesen és gondolatai már más tájak felé kalandoznak. A vendéglős kérdéssel bátorkodik:

— Méltóságod talán drágának találja az árainkat, hogy tűnődik a számlán?

— Csak azon tűnődöm — feleli Löw Immánuel — milyen hiányosak a zoológiai ismereteim. Ich wusste gar nicht, dass der Hirsch ein Raubtier ist.

EZ IS VESZTEGETÉS...

Egy özvegyasszony jött a szochatsovi rabbi elé egy pörrel. Előadva panaszát, az asszony hangosan sírni kezdett. Erre a rabbi fölkel és így szólt:

— Nem ítélek többé a te pörödben. A könny is vesztegetésszámba megy...

INKÁBB LEGYEN PÖRÖM A GAONNAL...

R. Ábrahám Zsetili rabbi a „könnyítő“ közé tartozott és kétes kaszusz-kérdésekben mindig az enyhébb fel fogás felé hajlott. Egyszer Pészach előtt súlyos „sajlet“ hoztak eléje. R. Ábrahám meghozta a döntést: „Kóser!“ A dájén ijedten szólt: „Hiszen R. Mose Isserles ellenkezőleg dönt? Hogyan szállhat szembe a gaonnal?“ Mire R. Ábrahám mosolyogva felelt: „Ha tilos mellett döntöttem volna, 120 év múlva pörbe szálltak volna velem odefenn a szegény mészárosok: rengeteg kárt okoztam nekik, az ökör magas árát kamatra kapták és oda kellett adniok semmiért. És mit felelhetnék ilyen egyszerű zsidóknak, akik nem értenek a halachához? Így pöröm lesz a túlvilágon R. Mose Isserlessel. Bízom a szent gaonban, hogy vele majd csak megegyezek.“

ZANGWILL HUMORÁBÓL.

Egy koldus így imádkozott az Uristenhez: „Istenem, adj nekem 100.000 dollárt és én fogadom, hogy ebből 50.000 dollárt szegények között osztok szét. De ha nem hiszel nekem, Isten, adj nekem csak 50.000 dollárt és a másik 50.000 dollárt add magad a szegényeknek.“

Egy másik koldusnak — beszéli Zangwill — egy bankár szép hozományt ígért leánya kiházásítására. A leány azonban meghalt. A snorrer elmegy a bankárhoz és kéri a hozományt. „De hiszen az Ön leánya meghalt?“ — mondja a bankár. „Mit? — feleli a koldus — és hogy jön Ön ahhoz, hogy hasznot húzzon az én leányom halálából?“

Egy londoni koldustanyán — jegyzi meg valahol Zangwill — négy család lakik egy szobában és ha jókedvük van, arról tréfálkoznak, hogy keresnek — albérlőket.

Egy koldust — meséli végül Zangwill — rajtacsíptek, amint ezüstkanalat lopott, mire a következőképp mentegőzött: evés közben nagyon megtetszett a kanál, ha nem vittem volna el, megszegtem volna a tizedik parancsolatot, hogy „ne kivánd meg azt ami felebarátodé“, hát gondoltam, inkább megszegem a nyolcadik parancsolatot, hogy „ne lopj“ és akkor legalább enyém lesz a kanál.

„TECHIJA“ Héber - Iskola
LEIPZIG, Pfaffendorferstrasse 4.

A német nyelv megtanulása mellett mód a héber nyelv és irodalom elsajátítására. *Prospektus kiadóhivatalunkban.*

HALBERSTADT am Harz Eitzstrasse 2.
FIUNEVÉLŐ-OTTHON Dr. BARTHAUER.

Gyönyörű egészséges fekvés. Nyelvek. Zene. Sport
Minden iskolatípus *Prospektus.*

Dresda Striesenerstrasse 2
Fröbelintézet.

Penzionátus fiatal leányok részére.
Nyelvek. Zene. Sport.

Zánc, Gymnastika és Mozgásművészeti Iskola

Berlin W. 57. Kurfürstenstr. 19. Schmidt Berthold igazg.
Hivatásos tánckiképző intézet a legelismertebb pedagógiai módszer szerint. *Prospektusok a kiadóhivatalunkban.*

STERN SAMU COBDEN-ELŐADÁSA.

Stern Samu nagyszabású előadást tartott a Cobden-Szövetségben, ugyanabban a díszteremben, amelyben két nappal azelőtt Karesky berlini hitközségi elnöknek előadását hallgatta. És örvendetes volt megállapítani, hogy a Pesti Hitközség elnöke is zsidó szempontból vizsgálta az eseményeket és a profán fórum előtt is a zsidó öntudat és zsidó önvédelem zászlaját lobogtatta meg. Kidomborította a zsidóság szerepét és érdemeit a magyar gazdasági élet felvirágoztatásában és síkraszállt a *jelszavak* ellen, melyek a gazdasági életet megmélytelyezik. Szókimondóan kritizálta az egyes helytelen miniszteri rendeleteket. Amint hogy nem volt tekintettel a jelenlevő „mesumedek“-re, amikor azokat nem éppen „faji alapon“, de családfájukra való figyelemmel a „zsidó“ gazdasági tevékenység díszes fasorába állította. Egyeseknek bizonyára kfogásuk volt ez ellen a „beállítás“ ellen. De *Stern Samu* igen helyesen a Cobdenben is a pesti zsidó hitközség elnöke volt. A Sip-utcában nem „kebelezne be“ ezeket a „zsidókat“. De a Cobdenben ezeket sem engedi a zsidóság gazdasági értékének mérlegéből levonni. Különösen, mikor történeti távlatból akarja áttekinteni azt az évszázados utat, amelyet a pesti zsidóság az első két zsidó vásári kereskedő jelentkezése óta a mai napig megtett...

Igy foghatta fel *halasi Fischer Ödön* nobilis elnöki megnyitójában is.

HERZL-UTCA LOSONCON.

Van tehát most már Herzl-utca Ungváron, Munkácson, Losoncon, Európa, Amerika és Afrika nagy városairól nem is szólva. Most talán mégis remélhető, hogy előbb-utóbb lesz Herzl-utca ott is, ahol Herzl született, — Budapesten.

„SÜLYOS TÁMADÁS“ KARESKY ELLEN.

Az utóbbi hónapok magyar-zsidó közéletének kétségtelenül legkimagaslóbb eseménye Karesky látogatása volt. Így méltatta az egész felekezeti sajtó. Sőt a napi sajtó is. Az *Egyenlőség* nem méltatta. Ez privát ügye és nem szólhatunk bele mások szerkesztőségi konyhájába, hogy ott miért nem készítenek a vendég számára semmit. De viszont nem hagyhatjuk szó nélkül, ha ott az ilyen alkalomból mégis csak kifőznek valamit, ami kissé furcsa illatot akar terjeszteni kifelé. Ha ilyenkor kifőzi vagy kisüti, hogy „Súlyos támadás Karesky ellen“ és feltárlja, hogy egy berlini zsidó hetilap „súlyos támadást“ intézett az ottani hitközségi elnök ellen. Ami semmiképp sem fontos esemény itt Budapesten. Amint hogy bizonyára nem volna „fontos esemény“ Berlinben, hogy ha például az *Egyenlőség* „súlyos támadást“ intézne itt a pesti hitközség elnöke ellen. A berlini „súlyos támadás“ tehát csak azért vált fontossá és aktuálissá itt, mert Karesky véletlenül a „Pro Palesztina“ meghívására jött Budapestre. Viszont jogosan föltehető, hogy egy „asszimiláns“ magyar-zsidó lapot egy kis nobilitásra kötelez a magyar lovagiasság és vendégszeretet.

A „BÉKE ARAB BARÁTAI“.

A jeruzsálemi „*Doar hajom*“ című napilap szóváteszi, hogy egyre sűrűbben jelentkeznek zsidó városokban és kolóniákon arabok, akik bizonyítványokat hoznak különböző zsidó testületektől, hogy ők a béke útját egyengetik Palesztina két népe között és ezen a címen kisebb-nagyobb összegeket vesznek fel, — de csak az egyik néptől: a zsidóktól. Mindenesetre örvendetes, hogy már ott tartanak Palesztinában. Rendben van. Valahogy azokra a „szép napokra“ emlékeztet ez, amikor nálunk is ilyen címen jártak a zsidó cégeket a „felekezeti béke apostolai“ és az egyik felekezet csakugyan adta az obulusokat és örült, hogy már adhat.

KARESKY-NAPOK BUDAPESTEN.

Ünnepnapjai voltak Budapest zsidóságának azok a napok, amelyekre *Georg Karesky* nagy egyénisége nyomta reá a bélyegét. A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének meghívására jött, hogy előadást tartson a zsidóság mai problémáiról. De vendégének tekintette a berlini nagyhitközség elnökét a pesti nagyhitközség elnöksége is, amely zsidó szívvel, magyar vendégszeretettel fogadta, kísérte, hallgatta és abban a tiszteleben részesítette, amely a zsidóság nagy harcosát méltán megilleti. Szombat este *dr. Patai József*-nek, a Pro Palesztina ügyvezető-elnökének lakásán gyűltek össze a budapesti zsidóság vezetői, ahol vacsora és tea keretében ünnepelték Karesky elnököt. Jelen voltak *Stern Samu* udv. tanácsos, hitk. elnök, *dr. Glücksthal Samu* felsőházi tag és *dr. Hajdu Marcel* elnökhelyettesek, *Vészi József* felsőházi tag, *dr. Friedmann Ignác* kormányfőtanácsos, a Keren-Hajeszod elnöke, *dr. Csergő Hugó* író, *dr. Munkácsi Ernő* főügyész, *dr. Ostern Lipót*, *dr. Izsák Ede* főorvos és *dr. Fried Frigyes*, a Cionista Szervezet elnökei, *dr. Schönfeld*, *Pintér*, *dr. Kenéz*, *dr. Molnár* főszerkesztők, *dr. Kahan Nizson*, a Pro Palesztina főügyésze, *Bisseliches* mérnök, a Pro Palesztina titkára, *Lederer Ignác*, a Keren-Kajemeth főtítkára és a sajtó és a zsidó intézmények számos képviselője. Magas színvonalú társalgás folyt a zsidóság legaktuálisabb problémáiról, zsidó kultúráról, művészetéről. *Vészi József* és *Karesky* szinte hajnalig folytatták a kedélyes anekdotákkal fűszerezett meleg diskurzust, amelyet a körjük csoportosulók gyönyörűséggel hallgattak. *Stern Samu* elnök a pesti hitközség nagy feladatait fejtegette és *Karesky* mély elismeréssel adózott az elnöktársnak a szociális és humanitárius teljesítményekért. *Dr. Glücksthal Samu* az új építkezések terveit magyarázta lelkesen és összehasonlításra került a berlini és pesti stílus, mely szépen megfér egymás mellett. *Dr. Hajdu Marcel* a szertartási ügyek specialitásaiból mondott el érdekes és tanulságos részleteket. — Másnap reggel már a pesti zsidó intézmények megtekintésével foglalkozott *Karesky*. Dél előtt 11 órakor pedig a Kereskedelmi Csarnok dísztermének pódiumán állott és elmondta azt a hatalmas beszédét, amelynek minden szakaszát a zsúfolásig megtelt terem közönsége lelkes tapsai kísérték. A matinét *dr. Patai József* elnöki megnyitója vezette be, aki egyben kegyelettel megemlékezett *Ujvári Péterről*, a nagy íróról, a Szentföld álmódjáról és *Strausz Nathánról*, a nagy amerikai filantropról, aki a dollárok millióit áldozta szentföldi célokra és mikor meghalt, azt írta róla az Egyesült Államok elnöke, hogy „a legnagyobb amerikai hazafiak egyike volt“. Majd üdvözölte a pesti hitközség megjelent elnökeit, főabbijait, a budai, ujbudai, kőbányai, aszódi, hatvani hitközségek egyházi és világi vezetőit és az egész országból összegyűlt vezető egyéniségeket, akik eljöttek a nagy vendég tiszteletére. Karesky a berlini gazdasági élet egyik legjelentősebb tényezője és mégis a Palesztina-építés eszméjének rajongója. Kell, hogy legyen realitás is, nemcsak álom és hit, hanem valóság is ebben a gondolatban, amelyért a zsidóság legnagyobb szellemei lelkesednek az egész világon. Zúgó taps fogadta *Karesky* felállítását. Magával ragadó ritka nagy szónokot ismert meg Kareskyben a hallgatóság. Megrázó volt, amint a zsidóság tragikus helyzetét tárta fel. Európában és Amerikában egyaránt a szociális és gazdasági krízis malomkerekei közé kerülnek a zsidó tömegek. A bevándorlási területek mindenütt zárva. Egyedül Palesztina nyújt lehetőséget telepítésre és az eddigi eredmény az egyetemes zsidóság legnagyobb büszkesége.

Cionisták és nem-cionisták egyaránt segítik ezt az építőmunkát, mely pozitív ideált ad a zsidó ifjúságnak és eltereli a csábító forradalmi mozgalmaktól. A hazafiság eszméjét szolgálja tehát a zsidóság ennek az ideálnak a terjesztésével. A zsidó hitközségek feladata nemcsak a jelenről való gondoskodás, hanem a jövő biztosítása, hogy évszázadok múlva is legyen kinek működniök, hogy az új nemzedékek ne morzsolódjanak le az eszmék és áramlatok viaskodásában. A Palesztina-építés nem oldja meg a zsidókérdések egész komplexumát, de tartalmat és gerincet ad az új zsidó nemzedéknek, melyet ez vezet vissza a vallásosságához is. Az pedig egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy a Palesztina iránti szeretet sohasem és sehol sem juthat ellentétbe a zsidóságnak hazaszeretetével. — A folytonos tetszéssel és ovációkkal kísért beszéd után dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, a Pro Palesztina és a hallgatóság háláját tolmácsolta a nagy vendégnek. Végül dr. Makai Ernő vezérigazgató meleg szavakkal bezárta az ülést. Karesky ezután a hitközség elnöksége és Eppler Sándor főtitkár kíséretében megtekintette a zsidóiskolákat. Ebédre Stern Samu hitközségi elnöknek volt a vendége. Délután dr. Friedmann Ignác múzeumnak is beillő zsidó műgyűjteményében gyönyörködött. Wertheimer Adolf, az IMIT elnöke itt bejelentette, hogy Karesky délelőtti beszédjének hatása alatt belép a Pro Palesztinába a szokásos évi tagdíj húszszorosával. Dr. Fischer Gyula főrabbi, prof. Donáth Gyula egyetemi tanár és Makai Ernő vezérigazgató is sok új tag jelentkezéséről számolt be. Este a Pro Palesztina teát adott Karesky tiszteletére a Hungária fehértermében. Dr. Friedmann Ignác, dr. Hajdu Marcel, dr. Patai József, dr. Kahan Niszson, dr. Schönfeld József, dr. Rácz, dr. Lantos Tivadar és Zsoldos VAC elnök felköszöntői után Karesky ismét hatalmas beszédben fejtegette a zsidó közélet feladatait. Ismeri a magyar zsidóság nagy értékeit és készséggel jött el ide, hogy segítsen hidat verni az izoláltságból az egyetemes zsidósághoz. Egyben kiemelte, milyen fontos a sportoló ifjúságnak, a zsidóság avant-gardejének támogatása. — Hétfőn délelőtt dr. Hajdu Marcel, Arányi Ignác kir. tanácsos, Porges József előjáró, dr. Endrei Henrik, dr. Löw Sámuel kórházi bizottsági elnök, prof. Alapi igazgató, Szoffer József főgondnok és dr. Patai József kíséretében megtekintette a zsidókórházakat, a Szeretetházat, a pesti hitközség és Szentegylet humanitárius intézményeinek sorát és kifejezést adott annak a meggyőződésének, hogy a pesti zsidóság valóban sok szépet és maradandót alkotott. A mai gazdasági krízisben pedig támaszt fog találni azoknál az egyetemes zsidó intézményeknél is, amelyekbe való belekapcsolódást dr. Hajdu Marcel és Eppler főtitkár legutóbbi berlini utazása méltó módon előkészítette. — Este az OMIKE felolvasása a hitközség dísztermében szintén a Karesky-látogatás jegyében folyt le. Dr. Hevesi Ferenc főrabbi lelkesen számolt be Karesky előadásáról. A megrendítő képet, melyet Karesky elének tárt, egy szebb jövőre kiépítésének perspektívájával kell ellensúlyozni. A Palesztina-munkát támogatni kell minden zsidónak, ha nem is a zsidókérdés egyetlen megoldása. Támogatni kell a zsidó kultúrát, a zsidó irodalmat és mindent, ami a zsidó érzést ébren tartja. Torday Judith Patai Edithnek „Engem is hív a föld” című versét szavalta a lelkes hangulatban, majd Várnai Zseni és Simán Erzsébet egy-egy mély versét. Dr. Dénes Lajos főigazgató nagyértékű előadásában szintén utalt Karesky előadásának adataira s következtetéseire. A berlini nagy vendég látogatásának hatása mindenképp felfrissítő, fölemelő volt.

UJVÁRI PÉTER TEMETÉSE. Bensőséges részvét mellett kísérték utolsó útjára a nagy zsidó író. Özvegye és három nagytehetségű gyermeke, László, Imre és Magda, akik mindnyájan irodalmi pályán működnek, megtörtén állottak a koporsó mellett, az író tisztelőitől és híveitől körülvéve. Dr. Fischer Gyula főrabbi szívből fakadó búcsúbeszédében méltatta Ujvári Péter irodalmi működésének jelentőségét. Mózes a csodabottal csodákat művelt, vizet fakasztott a szomjazóknak, de ha kellett, sujtani is tudott. Ujvári Péter is az ő csodatollával gyönyörködtetni, üdíteni, de sujtani és ostorozni is tudott. Irodalmi művei maradandó értékei lesznek a magyar-zsidó kultúrának és hű kifejezői a kornak, melyben küzdelmes életét élte. A magyar írók és ujságírók nevében Walikovszky Károly mondott búcsúbeszédet az íróról, akinek koporsóját a Jókai-lepel borította. Utána dr. Szabolcsi Lajos, a Pesti Izr. Hitközség kulturális ügyosztálya nevében vett búcsút, dr. Patai József az Izr. Magyar Irodalmi Társulat, a zsidó írók, a zsidó sajtó és a Pro Palesztina Szövetség nevében búcsúztatta, végül Peterdy Andor a szűkebb baráti kör fájdalmának adott kifejezést. Azután a Chevra Kadisa által adományozott díszsírba helyezték Ujvári Pétert örök nyugalomra. Irodalmi működésének ismertetésére még visszatérünk.

MARTA HOFFMANN DR., a WIZO londoni központjának kiküldöttje, a zsidó sajtónak ismertnevű munkatársa, február hó közepén Budapestre érkezik, ahol mint a budapesti WIZO-csoport vendége néhány előadást fog tartani. Marta Hoffmann dr. hosszabb ideig tanulmányozta a Szentföldön az építőmunkát, melynek nemcsak költészetéről, hanem realitásáról is sok mondanivalója van.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai magánvizsgákra, érettségire.
Budapest, VII., Dohány-utca 84. Telefon: József 424-47.

N. Kelen Olga operaénekesnő

Henry Chumek varsói hegedűművész

Mittler Nelly operaénekesnő

A „MULT ÉS JÖVŐ“ JANUÁRI KULTURESTJÉT az egész sajtó mint kimagasló művészi eseményt méltatta. Eseménnyé avatta Iso Golland-nak, a berlini Staatsoper világhírű baritonjának megjelenése, aki valóban egy csapásra meghódította a budapesti közönséget. Minden egyes számát szenzációként fogadták. Különösen meglepetésszerűen hatott a „Sevillai borbély“ Figaró-áriája héber szöveggel, valamint a Jémeni tevehajtsár héber dala, a megható chéder-jelenet és a berdicsevi kabalista éneke. A héber nyelvnek művészi emancipációja volt Golland fellépése, akit Ferencsik János, a Magy. Kir. Operaház kiváló karmestere kísért. A *Mult és Jövő*-nek még két külföldi vendége volt, Henry Chumek, a 16 éves varsói nagytehetségű hegedűművész, aki klasszikus és héber áriákkal aratott meleg sikert és Sarah Tomaschoff, a kiváló pozsonyi dalénekesnő, aki már a bécsi rádió és koncerteken kitűnő nevet szerzett. Haméirinek Joel Engel által megzenésített héber verseit mutatta be frenetikus tapsok mellett. Tordai Judit ezuttal is forró sikert aratott nagystílusú szavalatával, Patai Edith, Kiss Arnold, Patai József verseivel. Albert Erzsébet Gottschallnak új nagyhatalmú Recé-jét mutatta be kéziratból, Wehner Géza tanár orgonakiséréte mellett, továbbá Patai—Dienzl: „Sulamit látod a lángot“ című dalt, mély hatást keltve. A *Mult és Jövő* tradícióihoz híven ezuttal is két új tehetséget mutatott be: N. Kelen Olga mint koloraturénekesnő aratott nagy sikert, Eissler Pál, operaénekesssel elénekelt duettjével, valamint Revere Gyula héber Jigdal-kompozíciójával, melyet a kiváló hárfaművész és Wehner Géza orgonaművész kísért. Hasonló sikerrel mutatkozott be Mittler Nelly, aki Mozart-áriával és Patai—Róth-dalokkal aratott nagy tetszést. Az estnek egyik legértékesebb száma volt Hajdu Miklós: „Utravaló Kol-Nidre előtt“ című poémája, melyet Ungvári Endre, a Magyar-Színház művésze mutatott be mély hatással. A hatást emelte Wehner Géza orgonakiséréte és Abrahamsohn Manó gyönyörű szólóbetéte. A műsor második részét is Iso Golland számai fejezték be, akit a közönség nem engedte volna le a pódiumról, ha nem kellett volna a termet átengedni a következő hangversenyre. A kultúrest a legelőkelőbb közönséget vonzotta. Ott volt a zsidó társadalom színeje, de képviselve voltak az összes minisztériumok zenekedvelői is. — A kultúrest után bankett volt Iso Golland tiszteletére Neiger-étterem különtermében, ahol Patai József üdvözölte a vendéget és az est fellépő művészeit, dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, dr. Tomaschoff Bertalan,

dr. Schönfeld József, Lóránth László és még többen szólaltak fel. Kálmán Oszkár, a m. kir. Opera művésze, a kollégát és barátot köszöntötte fel. Iso Golland héber nyelven mondott válaszában, melyet Patai József tolmácsolt, elmondotta, hogy azért vállalta a nagy utat Berlinből Budapestre, hogy néhány dalt énekelhessen itt, mert eljegyezve érzi magát a héber zenével, amelyet a zsidóságnak ápolni és fejleszteni kell. A zsidó zene a zsidó léleknek legszebb nemesítője.

Hetenkénti gyorsjáratok

**TRIENT-ből EGYPTOM-ba
HELOUAN és VIENNA**

luxusgőzösökkel.

Hetenkénti közvetlen járatok

**TRIENT-ből PALESTINÁ-ba
ADRIA, CARNARO és CELIO**

gyorsgőzösökkel.

Rendszeres járatok

Athén - Konstantinápoly - India - Kína - Japán-ba

Prospektust küld

LLOYD TRIESTINO tengerhajózási
társaság
Budapest, VII., Thököly-út 2. és IV., Váci-utca 7.

A KEDVEZMÉNYES SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS, melynek részletes prospektusát legutóbbi számunkban közöltük, nagy érdeklődést keltett mindenfelé. Magyarországból és az utódállamokból számosan jelentkeztek, úgy hogy a társasutazás biztosítva van. Március 9-én indulnak el Budapestről és március 30-án érkeznek haza, két nappal a Pészach-ünnep előtt, melyen már ki-ki szentföldi élményeiről regélhet családjá körében. A hajójegy érvényes marad továbbra is, úgy hogy ott is lehet tölteni a Pészach-ünnepet és más hajóval visszatérni. A program felöleli a Szentföld minden látnivalóját. Az összes költségek, hajójegy oda-vissza, autótúrák a Szentföldön, ellátás, belépődíjak, stb. 720 pengő, második osztályú hajójegygyel 1070 pengő. Jelentkezni lehet a *Mult és Jövő* szerkesztőségénél, Budapest, Révay-utca 14.

A PESTI CHEVRA KADISA KÖZGYÜLÉSE. A Pesti Szentegylet rendkívüli közgyűlése a nagy humánus intézményhez méltó keretek között folyt le. *Kramer Miksa* elnöki megnyitójá melegen búcsúztatta a Chevra elhunytjait. Majd sajnálattal jelentette be, hogy *Adler Gyula*, aki mint elnök annyi szeretettel és bölcseséggel vezette a Szentegyletet, gyöngékedésére való tekintettel, lemondott. *Dr. Endrei* igazgató, főtitkár felolvasta *Adler Gyula* lemondó levelét, valamint az előjáróság határozatát, hogy *Adler Gyula*t a Chevra örökös díszelnökének választják meg. *Arányi Ignác* alelnök indítványára az elnöki teendőket *Kramer Miksa* elnökhelyettest bízzák meg. *Dr. Dési Géza* országgyűlési képviselő méltatta *Adler Gyula* és *Kramer Miksa* érdemeit. „Ha van intézmény — mondotta —, mely mindnyájunk őszinte, egyöntetű háláját érdemli meg, úgy ez a Pesti Chevra Kadisa. Minden intézmény annyit ér, amennyi tartalmat, szellemet, hatást és eredményt öntöttek bele azok, akik az intézményt vezetik.“ *Dr. Hevesi Simon* vezető-főrabbi bibliai áldást mondott a vezetőségre és a Szentegyletre, amely „közelebb hozza az apák szívét a gyermekekhez és hozzáfűzi a gyermekek szívét az apákéhoz, hogy azok szentebben teljesítsék azt, ami az apáknak szent volt.“ *Dr. Endrei* igazgató-főtitkár az 1930. évre vonatkozó jelentése számszerűen számol be a Chevra nagyszabású tevékenységéről az előjáróknak humánus működéséről, a Chevra támogatóinak áldozatkészségéről. A nagyszabású jelentésekhez elsőnek *Stern Samu* udvari tanácsos, hitközségi elnök szólott hozzá. Kiemelte, hogy a hitközség olyan megértéssel és harmoniában óhajt a Szentegylettel működni, mint amilyen megértés az egymást tisztelő szülő és gyermek között van. Nem azért adnak szívvel és lélekkel a Chevrának, mert búval és bánattal elérzékenyülve közelednek feléje, mert a perselyeknek megzörgetése mellett felhangzik a „zödoko tacil mimovesz“ hangja és ilyenkor a zsidó szív könnyebben adakozik. Nem. Azért hoznak áldozatot a Chevrának, mert tudják, hogy az ideadott pénzek jól és becsülettel kezeltetnek. Azért áldoznak, mert tudják, hogy ebből a pénzből enyhülés van a Szeretetházban. A hajléktalanok hajlékot kapnak az Aggokházában. Enyhítik a nyomort és törlik a bánkódók könnyeit. Külön kiemelte azokat az előjárókat, akik tíz év óta önfeláldozással dolgoznak a Chevra érdekében. *Arányi Ignác, jánosi Engel*

Gyula alelnököket, *Breitner Lipót* és *Fleischmann Sándor* előjárókat. A nagy tapssal fogadott beszéd után *Kramer Miksa* mondott hálás köszönetet, méltatva előjáró társainak és *dr. Endrei* igazgató-főtitkárnak működését. *Arányi Ignác* alelnök meglehangú beszéde után *Wertheimer Adolf*, az IMIT elnöke, *Strausz Náthánnak*, a nagy amerikai filantrop emlékének áldozott kegyeletes szavakban. A Chevra 1931. évi költségvetése szerint a következő évben 1,772.650 pengőt fognak a Szentegylet humánus céljaira fordítani.

KITÜNTETÉS. Szentes város társadalma január hó 11-én ünnepelte *dr. Reisz Samu* orvost orvosi működésének félszázados jubileuma alkalmából. A köztisztületben álló orvost a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem tanácsa aranydiplomával tüntette ki.

TORDAI JUDIT ELŐADÓESTJE zsúfolt ház előtt folyt le. A kiváló előadóművésznő ezuttal a költői programot igen kedves prózával egészítette ki. Nagy tetszéssel fogadták minden egyes számát és különösen bibliai szavaltával keltett nagy hatást.

HERZL TIVADAR A MŰVÉSZ. *Adolf Pollák*, a Keren-Kajemeth európai irodájának vezetője, igen érdekes előadást tartott Herzlről, az íróművészlől, különösen azokról az irodalmi alkotásokról, melyet a közönség már kevéssé ismer, de hozzá tartoznak Herzl egyéniségének ismeréséhez. *Dr. Patai József* mondott köszönetet a nála összegyűlt hallgatóság nevében a kiváló előadónak.

* SZINIELŐADÁSHOZ PARÓKAKÖLCSÖNZÉS, maszkirozás, hajfestés. *Radó Sándor* színművész paróka-kölcsönzője és hölgyfodrászata, Budapest, VI., Aradi-utca 11. sz., az emeleten. Címet megőrizni.

Miért süssünk csak

Dr. OETKER-féle sütőporral?

Mert magyar gyártmány,

Mert az egész világon közismert.

Mert anyagot, időt és tüzelőt takarítunk.

Mert a sütemény Dr. OETKER-féle sütőporral mindig és mindenkor biztosan sikerül.

Kérjen fűszeresénél **kizárólag magyar gyártmányu**

világosfejű

Dr. OETKER-féle sütőport

és vanillincukrot!

SIRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly körút 3/c szám.
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok.

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek
sirkőraktára

Budapest, X., Ujtemetőnél. Telefon: Kőbánya 75-71.

→ **Előrehaladott idény miatt leszállított árak.** ←

KASZAB ALADÁR ÉS NEJE ARCKÉPÉNEK LELEPLEZÉSE A POLIKLINIKÁN. A Pesti Izr. Hitközség előljárósága megfestette a *Kaszab Aladár és Józsa poliklinika* számára *Kaszab Aladár és neje, szül. Weiskopf Józsa*, a poliklinika nagylelkű alapítóinak arcképét. A két arcképet, *Szenes Fülöp* festőművész művét, 1931. évi január hó 4-én leplezték le ünnepélyesen a Pesti Izr. Hitközség kórházainak gazdasági épületében lévő orvosi könyvtártermében és azután a Kaszab Aladár és Józsa poliklinikán helyezték el. *Stern Samu* hitközségi elnök magasszárnyalású ünnepi beszédét a következő szavakkal fejezte be: „Kaszab Aladárné nem jelent meg a mi ünneplő körünkben, mert az ő végtelen szerénysége nem tudja még azt a látszatot sem elviselni, hogy arcképének leleplezésével ünnepeltetésben részesüljön. Azt üzenjük néki, hogy az ő férje azoknak a boldog éveknek emlékét, melyeket vele együtt tölthetett, kívánta megörökíteni, amikor vele együtt ezt a poliklinikát emelte és az ő férje ezért hozta létre vele együtt a poliklinikát és azért alkotta vele ezt a végrendeletet, hogyha felesége egykoron egyedül marad, akkor özvegysége az ő közös alapítványaik és rendelkezéseik által kapjon tartalmat, célt és életet, ne bánkódjék, ne sírjon tehát, hanem találjon örömet abban a szeretetben, amellyel mi körülveszük, ne zárkózzék el a szeretet és tisztelet elől és amint mi büszkék vagyunk Kaszab Aladár emlékére, úgy töltse el büszkeséggel, ne pedig gyásszal őt is az ő emléke. Élje a maga életében a férje életét: így élni fognak mindketten, férje is, meg ő is, azokban a nemes és szép alkotásokban, amelyeket együtt hoztak létre és azokban a nemes és szép cselekedetekben, amelyeknek folytatása öreá van bízva.“ — *Szenes Fülöp*nek Kaszab Aladáról festett művészi arcképét, a nagy filantróp halála után, a *Mult és Jövő* reprodukálta.

OTTO ABELES DR., az ismertnevű német-zsidó poéta, számos jelentős zsidótartalmú műnek a szerzője, a Szentföldnek alapos ismerője, a Keren-Hajeszod jeruzsálemi központjának megbízásából Budapestre érkezett, hogy a Palesztina-munkát szélesebb körökben ismertesse. Ebből az alkalomból számos meghívást kapott előadások megtartására, úgy Budapesten, mint a vidéken. Vele egyidejűleg megérkezett Jeruzsálemből az erdélyi származású *Winkler Janka dr.* tanárnő, a szentföldi tanítóképző intézetnek egyik vezetője, aki a felvilágosítási munkát Otto Abeles doktorral párhuzamosan fogja végezni.

HALÁLOZÁS. *Németh Zsigmond*, a marosvásárhelyi Keren-Hajeszod elnöke, az erdélyi Palesztina-akciónak lelkes, agilis föllendítője, 61 éves korában Marosvásárhelyen elhunyt. Nagyértékű agitatív erő volt és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Palesztina-munka körül támadt félreértéseket pozitív munkájával oszlassa szét. De nemcsak másokat buzdított, hanem ő maga is nagylelkű áldozatokkal készséggel szolgálta az eszmét, melyet propagált. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség kolozsvári kiküldöttje búcsúbeszédében egyetemes zsidó veszteségnek mondotta *Németh Zsigmond* halálát. *Németh Zsigmond* Nagykanizsán született 1859-ben. Kiterjedt család gyászolja, fia *Németh Ákos* építész; dr. *Deutsch pécsi* hitközségi elnöknek nagybátyja volt.

Thierfeld Lipót, a fogarasi izr. hitközség díszelnöke, aki több mint 60 éven át volt vezető férfia a fogarasi zsidóságnak, elhunyt. Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára.

Súlyos gyász érte dr. *Halpert Salamon* tapolcai fő-rabbát. Édesanyja, özv. *Halpert Samuné* szül. *Bender Róza*

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

egri főtiszt. főrabbi úr felügyelete alatt a

Franck Henrik Fiai Rt.

Iroda:

Budapest, I., Budafoki-út 64.

Levélcím:

Budapest 113. Postafiók 5.

Telefon:

Lágymányos 10-45 és Lágymányos 12-19.

(Automata állomásokról először 582-20-at kell tárcsázni).

december 21-én Tapolcán hirtelen elhunyt. Temetése nagy részvét mellett folyt le. Dr. *Junger Mózes* zalaegerszegi főrabbi magasszárnyalású gyászbeszédet mondott az anyai szeretet örökkévalóságáról és fenségéről. Az elhunyt jámbor-életű, nagy zsidótudású elődöktől származott, akiknek erényét átörökölte és utódaiba továbbplántálta. Az elhunytban *Bender Adolf* zalalövői rabbi nővérét gyászolja.

Polacsek Jakab közbecsülésben állt kereskedő, január 6-án Pakson meghalt. Nagyszámú családja sorában *Kramer Izsó* budapesti nagykereskedő apósát, *Polacsek Vilmos* bankigazgató édesapját gyászolja.

Rosenbaum Mihályné szül. *Freund Regina* Paksról, 48 éves korában január 12-én meghalt. Nagyon vallásos életet élt, a szegényeknek nagy támogatója volt. Gyászolja férje *Rosenbaum Mihály*, vejei *Blumenthal Oszkár* és *Blumenthal Zoltán*. Temetése óriási részvét mellett ment végbe a budapesti izr. orth. temetőben.

POLLÁK SAROLTA

kozmetikus legmodernebb szépségápoló intézete Hajszálak kiirtása arcról, karról. Szemölcsirtás. Hámlasztások. Bérletrendszerű arcápolás. Esti kikészítés. „Miracle“ krém, puder, szappan hatása bámulatos. Ránctalanít, üdít, szépít, fehérit. Szétküldés utasítással. Díjtalan tanácsadás, (Prospektus). VI., Andrassy-út 38, I. em. Párisi áruházal szemben.

Lohr Mária „Kronfusz“

vegytisztító
és kelmfestő

Telefon: József 302-37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302-37

A „MULT ÉS JÖVŐ“ KULTURESTJE A RÁDIÓBAN. Gálszécs-Secovceből kaptuk alábbi érdekes levelet:

A „Mult és Jövő“ januári számának már a címlapja is hatásosan hívja fel az ember figyelmét a január 11-iki kultúrestre és a világhírű Iso Golland vendégszereplésére. Valahányszor ilyen elsőrendű kultúrestet hirdet a „Mult és Jövő“, mindannyiszor fáj a zsidó irodalom és művészet itteni és bizonyára más országbeli barátainak is a szíve, hogy ebben a műélvezetben nem lehet részük. Utlevelet szerezni, Budapestre utazni és vissza, ez olyan körülményes, annyi költséggel és idővesztéssel jár, hogy ezt a „Mult és Jövő“-nek Magyarország határain kívül levő olvasói közül a legkevesebbnek van módjában megtenni.

A „Mult és Jövő“-nek pedig a más országbeli híveinek is lehetővé kellene tennie a kultúresték élvezetét. Erre pedig a technika mai fejlettsége mellett a rádió útján meg van adva a mód. Technikai nehézségekbe ez nem ütközhetik, mert hiszen állandóan közvetít a budapesti leadó a Zeneakadémia nagyterméből hangversenyeket. Azt hiszem, a mai magyarországi viszonyok közt is kivihető volna, hogy a budapesti leadó a „Mult és Jövő“ kultúrestéit programjába vegye és továbbítsa. Ezzel bizonyára lényegesen gyarapítaná a budapesti leadó hallgatóinak számát, még pedig igen nívós számokkal. Ma már nagyon sok külföldi rádióleadó közvetít zsidótárgyú számokat. Hogy a legnagyobbnál kezdjem, a newyorki is. A varsói, a krakovi, a litván leadó is.

Fölösleges talán arra is még kiterjeszkednem, hogy a kultúrest látogatóinak számát éppen úgy nem befolyásolná az egyidejű rádióleadás, mint ahogyan más hasonló nívójú hangversenyek és kultúrestéknél sem vehető ilyesmi észre. Hiszen a rádión való meghallgatás és közvetlen látás és hallgatás talán soha nem is lesznek egyenértékű műélvezetek. Sőt nekem az a felfogásom, hogy a rádió új híveket szerez a szülő művészeteknek, új közönséget nevel számukra.

Kérem tehát Főszerkesztő Uram, legyen szíves a dolgot megfontolás tárgyává enni. Talán mondanom sem kell, hogy engem levelem megírásában csak az vezetett, hogy a zsidó irodalomnak és zeneművészetnek ily módon is szerezünk egy a modern technikai vívmányai által lehetővé tett terjeszkedési lehetőséget. Secovce, 1930 november hó 9-én.

Testvéri üdvözléssel dr. Fischer Bernát orvos.

A fölvetett érdekes eszmére még visszatérünk. Szerk.

AZ EGRI IZR. HITKÖZSÉG újra megválasztotta elnökévé nagyecseri Kánitz Dezsőt, aki több mint három évtizede állott a hitközség élén és akinek a nevéhez a hitközség fénykora, nagy templomépítés, a kultúrház és egyéb intézmények megteremtése fűződik. Alelnökké: Zeisler Soma, pénztárosá: Bauer Lajos, ellenőrré: dr. Hevesi Zoltán, gondnokokká: Biedermann Adolf és Kunovits Jenő, előljárókká: dr. Czigler Henrik, Folténvi Manó, dr. Grosz József, Löw Béla, Pollák Dávid, dr. Schwarz Sándor, Ungár Ignác lett választva. Választottak még 36 képviselőtestületi tagot.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG VALLÁSOS ESTÉINEK sorozatát dr. Grauer Vilmos és Kecskeméti Adolf üdvözlő beszéde után Stern Samu udvari tanácsos, hitközségi elnök nyitotta meg, lendületes szavakkal buzdította az ifjúságot a zsidó eszmevilág hű ápolására. Dr. Schmelczer havdoloja után dr. Fényes Mór a vívódó prófétáról, Jónásról tartott értékes előadást. Az estet dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi mélytartalmú zárószavai rekesztették be.

A SÁTORALJAUJHELYI HERZL-KÖR alakuló ünnepélyén és kultúrdélutánján Blumenfeld Ernő prológja után Kiss Gyula Patai József: „Kisineff“ című versét szavalta, Heimlich Joczó keleti táncokat mutatott be, szavalókórus adta elő Giszkalay: „Uj hatszázerek“ című versét, Friedmann Olga zsidó dalokat énekelt. Weinberger Vilmos konferált.

A JERUZSÁLEMI KÖZPONTI VILÁG-JESIVA levéllel fordult a Mult és Jövő szerkesztőségéhez, feltárja válságos helyzetét és kéri, hogy hívjuk fel olvasóink figyelmét a Jesiva nagyfontosságú hivatására. A jeruzsálemi Jesiva kérését bizonyára meg fogják hallgatni azok, akiknek a Tóra ügye szíven fekszik.

„FREIE JÜDISCHE MONATSCHAU“ címmel Berlinben új zsidó revü jelenik meg. Az első füzetből Prof. Kahler Zsidók és Németekről, Stefan Zweig Salom Aschról, Lion Feuchtwanger a zsidóság történeti fejlődéséről ír. Kiadóhivatal: Berlin W. 50. Schaperstrasse 30.

AZ IMIT JANUÁRI ESTJÉN dr. Bernstein Béla nyiregyházi főrabbi „A Szentírás elbeszélései és ásatások“ címen tartott igen értékes előadást, kimutatta, hogy a legutóbbi időben végzett keleti ásatások mennyire igazolják a Szentírásban fennmaradt történeti eseményeket, melyeket sekáig a tudomány a legenda körében akart utalni. A tudós főrabbi előadását, melyet Szemere Samu elnöki megnyitója vezetett be, nagy tetszéssel fogadták. Utána dr. Benešchovszky budai főrabbi tartott rendkívül értékes előadást „Áron öt könyve“ — „Tanulmány egy műről és egy problémáról“ címen, dr. Rózsa Ignác új művéről kapcsolatban feltárta a zsidó léleknek sok aktuális problémáját.

ELJEGYZÉS. Friedmann Saroltát, a békáscsabai orth. izr. leányegyesület elnöknőjét eljegyezte Tambur Sándor Gáváról.

Glück Klárit, Glück Miksa miskolci fakereskedő leánya eljegyezte Deutsch Jenő, Sátoraljauhely.

Lessinger Rózsika, Lessinger N. Arnold leánya (Rum) és Stern Henrik, a Stern Testvérek cég beltagja (Békéscsaba) december 31-én tartották eljegyzésüket Budapesten.

Klein Vilma, Oberländer Endre okl. mérnök és építőmester, Vác, jegyesek.

* ARANYSZÖKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radium-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete hajat nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. Eisner-drogéria, Budapest, Andrásy-út 37.

NEIGER J. RITUÁLIS ÉTTERME

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRÚT 4.

*

UJONNAN ÁTALAKITVA

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem.

Polgári áruk.

Abonnement esetén kedvezményt adunk.

Polgári áruk.

OSCAR WASSERMANN — DR. FRIEDMANN
IGNÁC KORMÁNYFŐTANÁCSOSHOZ. *Wassermann*, a Deutsche Bank elnöke a következő levelet intézte *dr. Friedmann Ignác* kormányfőtanácsoshoz, a Magyarországi Keren-Hajeszod elnökéhez: „Berlin W. 1931 január 8. Igen tisztelt Kormányfőtanácsos Ur! A napokban Budapestre érkezik *dr. Abeles Ottó* úr, hogy a Keren-Hajeszod érdekében megfelelő akciót folytasson le a magyarországi zsidóság körében. Megragadom az alkalmat, hogy arra kérjem Méltóságodat, hogy oly sokszor bevált érdeklődését és befolyását az ügy érdekében latba vetni sziveskedjék. A Jewish Agency exekutívájának tagjai, főleg *dr. Hexter* és *dr. Senator* urak, valamint maga *dr. Hantke* úr is kimerítően informáltak a cionista vezérőbizottság legutóbbi londoni üléséről. Ezekből legnagyobb meglepedésemre azt látom, hogy minden vonalom levonták a konzekvenciákat a gazdasági helyzetnek az egész világon bekövetkezett romlásából. A cionista kongresszust júniusra halasztották, hogy a Keren-Hajeszod munkájának zavartalanságát biztosítsák. Erős delegáció megy Amerikába, magának *dr. Weizmann*nak vezetése mellett. Ha időm engedi, magam is csatlakozni fogok a delegációhoz. Mások Délamerikát, Ausztráliát és esetleg Délafrikát fogják fölkeresni. Európában bizonyos szűkebb körben külön gyűjtés indult meg, amelynek máris örvendetes eredményei vannak. Ilyen úton sikerülni fog az exekutívának az év nehézségei dacára is a munkát fenntartani. A cionista vezérőbizottság helyes eljárást követett azzal is, hogy igen szigorú takarékosági intézkedéseket foganatosított, sőt ezen a téren túlmént az exekutiva indítványain is. Tudom, hogy milyen nehéz a gazdasági helyzet Budapesten és egész Magyarországon. Hiszen minden ország szenved az idők mostohasága alatt. *De Palesztina felépítése, a zsidóság jövője szempontjából annyira fontos munka nem szanvedhet ez alatt.* Az angol kormányral való tárgyalások a fehérkönyv kedvezőtlen javaslatainak hatályon kívül helyezése tárgyában igen kedvező irányban haladnak. Néhány hét múlva valószínűleg befejezéshez jutnak. Teljesen lehetetlen helyzetbe kerülünk, ha politikailag győztesen, pénz hiánya miatt kevesebbet dolgozhatnánk, mint amennyit dolgozhattunk volna, ha politikai téren vereséget szenvedtünk volna. Nagyon kérem, hogy ezzel a helyzettel számolni és a Keren-Hajeszod bizottságban helyet foglaló urak előtt is méltóztassék tolmácsolni a Keren-Hajeszod sürgős felkarolására irányuló tiszteletteljes kérésemet. Fogadja Méltóságos Uram kiváló tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését *O. Wassermann*.”

A MONORI IZR. HITKÖZSÉG ÉS RABBISÁGI KERÜLET 1931. évi január 1-én tartotta meg rendes évi és választói közgyűlését. *Szántó Adolf* hitközségi elnök részletes beszámolót mondott az előjáróság elmúlt évi tevékenységéről, *dr. Pfeiffer Izsák* főrabbi részletes jelentést adott a hitközség és kerület vallásos életéről. — A választás eredménye: elnök: *Szántó Adolf*, alelnök: *dr. Miklós László*, pénztárnok: *Stern Jenő*, ellenőr: *Révész Izidor*, gondnokok: *Grósner József* és *Grószinger Simon*, kerületi pénztárnok: *Hönig Dezső*.

Himzett ágykészlet

normális méret, jóminőségű siffonból:

1 paplanlepedő }
2 párna } occasió ára **37⁵⁰**
1 klispárna }

Tisztalen lepedővászon **mtreje 4.—**

Asztalneműben hasonló rendkívül olcsó árak!

SZÉKELY JENŐ Budapest, IV. ker. Petőfi Sándor-u 9.

Oskar Wilde mondja:

„A tea remekmű, amelynek legnemesebb tulajdonságait csak művészkezek tudják érvényre juttatni. Amint vannak jó és rossz képek, úgy van jó és rossz, de többnyire rossz tea.”

Mennyire igaza van Wilde-nek, pedig nem is kellene rossz teának léteznie. — A

Meinl - szaküzletéből

való keverék — a cég jól bevált főzőutasítása szerint elkészítve — minden bizonnyal csak jó lehet.

MEINL GYULA R. T.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS. Mindazoknak a rokonainknak, barátainknak és ismerőseinknek, valamint Ujvári Péter híveinek és olvasóinak táborából azoknak, akik a gyász napjaiban részvétükkel fölkerestek bennünket, ezúton mondunk őszinte köszönetet. *Az Ujvári-család.*

NACHUM SOKOLOW 70 éves jubileumát ünnepli világszerte az egész kultúrzsizidóság. Sokolow ott állt a *Mult és Jövő* bölcsőjénél és 21 éves fennállása alatt sokszor adott tanúságot a folyóiratunkhoz való kapcsolatáról. A *Mult és Jövő* külön számot készít elő, melyben Sokolow sokoldalú működését méltóan fogja bemutatni.

EGY NAGY ASSZONY HALÁLA. *Özv. Krausz Lajosné*, szül. *Lévi Regina*, életének 73. évében elhunyt. A megboldogult jótékonyágáról ismert matronája volt az egész vidéknek, a háza nyitva állott szűkölködők, szegények előtt. Nemcsak távolban, hanem saját asztalánál állandóan gyakorolta a jótékonyágot, a hűti nagy Jesiva növendékeinek áldozatkész mecenása volt és példaadása fölemelő hatást gyakorolt az egész környékre. Gyermekai Krausz Béla, Krausz Jenő, Krausz Miklós, özv. Rohrlich Samuné szül. Krausz Margit, Frank Miksáné szül. Krausz Hajnalka és nevelt leánya Lengyel Ignácné szül. Krausz Adél és testvéreknek és unokáknak méltó sora gyászolja.

A NEWYORKI HADASSA nőszövetség magyar csoportja, három előfizetési ívet kért *F. Fürth Margit*: „*Beruria siratása*” című, most megjelent könyvének a terjesztése céljából. *F. Fürth Margit* nevét a *Mult és Jövő* hasábjairól ismerték és szerették meg s most kértek a „Vágyak végtelene” című verskötetetéből is, hogy előadóestéiken hallhassák.

HASOMER HACAIR-ELŐADÁSA. A fiatal sómerek pesti csoportja nagyszerű munkájának eredményével mutatkozott be az Erzsébetvárosi Körben. Zsidó szindarabok, zsidó dalok, zsidó szavaltatok, kórusok, énekek előadásával gyönyörködtette a nagyszámú közönséget, amely meggyőződést szerezhetett arról, hogy a Hasómer nevéhez méltó munkát fejt ki.

A SZOLNOKI IZR. HITKÖZSÉG újból elnökévé választotta *dr. Hasznos József* elnököt, akinek nevéhez a kultúrház és a kis templom építése fűződik. Alelnökök lettek: *dr. Török Lajos* táblabíró, kultusz-elöljáró *Kálmán Elek* felső kereskedelmi iskolai tanár, pénzügyi előjáró *dr. Ungár Aladár* ügyvéd, iskolaszéki elnök *Donáth Géza* mérnök, gazdasági előjáró *Sugár Adolf* fakereskedő, ellenőr *Horváth Zsigmond* bőrnagykereskedő, ügyész *dr. Vermes Andor* ügyvéd, templomgondnok *Salgó Mór* és *dr. Tolnai Ernő* ügyvéd.

A KÖZALAPÉRT. Az izraelita községkerületek kiküldöttjeiből alakult országos bizottság két évvel ezelőtt elhatározta, hogy felújítja a közalapot, mely a háborút követő időben megsemmisült. A közalap két évtizeden át támogatta negyven ezer aranykoronával a zsidóiskolákat és intézményeket. Ez a támogatás most annál is inkább szükséges, minthogy számos zsidóiskola a tanulók csekély létszáma miatt elvesztette államsegélyét és így kénytelen volna működését beszüntetni. Ezért az izraelita községkerületi elnökök azzal a kéréssel fordulnak a zsidósághoz, hogy segítsék újjáépíteni a közalapot, hozzájárulással, adományokkal, gyűjtésekkel. A magunk részéről is a legmelegebben ajánljuk a közalap ügyét olvasóink jóindulatába. Valóban a közalap nagy missziót teljesít és minden támogatásra érdemes. Adományok az Országos Iroda címére: Budapest, V., Sas-utca 9. sz. alá küldendők.

KECSKEMÉTI VILMOS ZSIDÓ ÉVKÖNYVÉNEK legújabb évfolyama is változatos és érdekes tartalommal jelent meg. A zsidó közéletnek szinte minden reprezentánsa szólal meg benne. Az Évkönyv így mintegy tükrözi a zsidó eseményeknek, kulturális és szociális törekvéseknek. Számos érdekes illusztráció, művészi képek reprodukciója és sok arckép díszíti ezt az évfolyamot is, melyet éppen sokoldalúságánál fogva részletesen ismertetni nem lehet. Az Évkönyv megrendelhető a szerkesztőnél: Budapest, Mátyás-tér 17.

UNGÁR IMRE HANGVERSENYE. *Ungár Imre*, akinek első fellépése annakidején a *Mult és Jövő* pódiumán történt, mint érett művész mutatkozott be a legutóbbi hangversenyén, melyet az egész magyar sajtó nagy lelkesedéssel méltatott. *Ungár Imre* művészete egyenes vonalban halad a legnagyobb sikerek felé.

A KUNSZENTMÁRTONI ORTH. HITKÖZSÉG tisztújító közgyűlésén elnökké: *dr. Fisch Dezső* ügyvéd, alelnökké: *Wolf Dezső*, templomgondnokká: *Goldmann Mihály*, iskolaelnökké: *Péner Jenő*, pénztárnokká: *Kelemen Jenő*, ellenőrré: *Klein Ignác*, jegyzővé: *Perlusz Artur* lett megválasztva. *Dr. Neuberger Márk* ügyvéd, volt hitközségi elnököt egyhangúan örökös díszelnökké választották.

EISDÖRFER ANDOR GYÁSZA. Súlyos csapás érte *Eisdörfer Andort*, a Keren-Hajezod magyarországi irodájának főtitkárát. Édesatyja *Eisdörfer Mayer* január hó 24-én 63 éves korában Ungváron váratlanul elhunyt. Nagy tiszteletben álló talmudi és világi műveltségű férfiú volt. Teme-tése Ungvár egész zsidóságának részvétele mellett ment végbe.

„BIBLIA ÉS KULTURA“ címen *dr. Feldmann Samuel* nagyszentmiklósi főrabbi tanulságos könyvet adott ki, mely egyben érdekes szemelvényeket is tartalmaz S. R. Hirsch műveiből. Szép fejezet szól a bibliai törvények ész-szerűségéről. A mű kapható a szerzőnél. Ára 100 lei.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

„VERS“ nem közölhetjük.

F. M. Kiss Arnold „Álom és valóság“ című könyve elfogyott.

CSORNAI ELŐFIZETŐ. A fordítót nem ismerjük. S., SZEGED. Sajnos, nem közölhető.

B. J., MISKOLC. Sok érzés és átélt igazság van az „Elfelejtett dallam“-ban. Ének az új talmudistáról, aki:

„Meghallgatta az utcán:

Az autók túlkölését,

S a motorok berregését.

A kovács kalapácsolását,

Bialik még más talmudistát látott más világban.

EGY STATISZTIKUS. A legelterjedtebb német zsidó-lap a hamburgi *Izr. Familienblatt*, Hamburg Abc str. 57. Kérjük b. nevét velünk közölni, mert a többi kérdésekre csak magánlevélben válaszolhatunk.

Templomi himzéseket

készít művészes kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856—32.

Elsőrangú konyha! Menü-rendszer!

orth. כשר **kosztol jól, olcsón a
Holländer-féle étkezdében
kaphat.**

Kereskedők találkozóhelye,

Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.
Lakodalmak rendezését olcsón és izlisesen vállalom.
Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

Ritka alkalom!

A házat eladom, esetleg az üzlettel együtt is. A raktáron levő kész sírköveket a költözködés költségessége folytán egyenként is minden elfogadható árért eladom. Tisztelettel

LÖWY JÓZSEF
BUDÁN

II. kerület, Fő-utca 88. sz. (saját ház).
Telefon: 515—81.

FRÄNKEL IGNÁC

orth. kóser étterme

BUDAPEST, VII., ROMBACH-UTCA 12. SZÁM.

Vendéglőm ismét saját kezelésben és személyes vezetésem alatt van.

MENÜ RENDSZER.

Előfizetőknek

nagy kedvezmény.

Ebédelőfizetőknek

kivánatra házhoz is szállítjuk.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest.

Országos Rabbikepzetési Könyvtár Zsidó Egyetem Könyvtára